

Een kwestie van vertrouwen

Bachelorscriptie over vertrouwensrelaties in postconflict Sololá

Universiteit Utrecht
Nynke Oude Vrielink en Raymon de Weerd
Juni 2015

Een kwestie van vertrouwen

Bachelorscriptie over vertrouwensrelaties
in postconflict Sololá

Universiteit Utrecht

Raymon de Weerd – 3932575 – r.b.deweerd@students.uu.nl

Nynke Oude Vrielink – 3850404 – n.g.oudevrielink@students.uu.nl

Aantal woorden: **21776**

Begeleider: **Dr. Marie-Louise Glebbeek**

Juni 2015

Bachelorscriptie *Een kwestie van vertrouwen*

FOTO VOORKANT: *twee mannen in Santiago de Atitlán, Guatemala. Genomen op: 01-04-2015. Door: Lonne van der Sterren.*

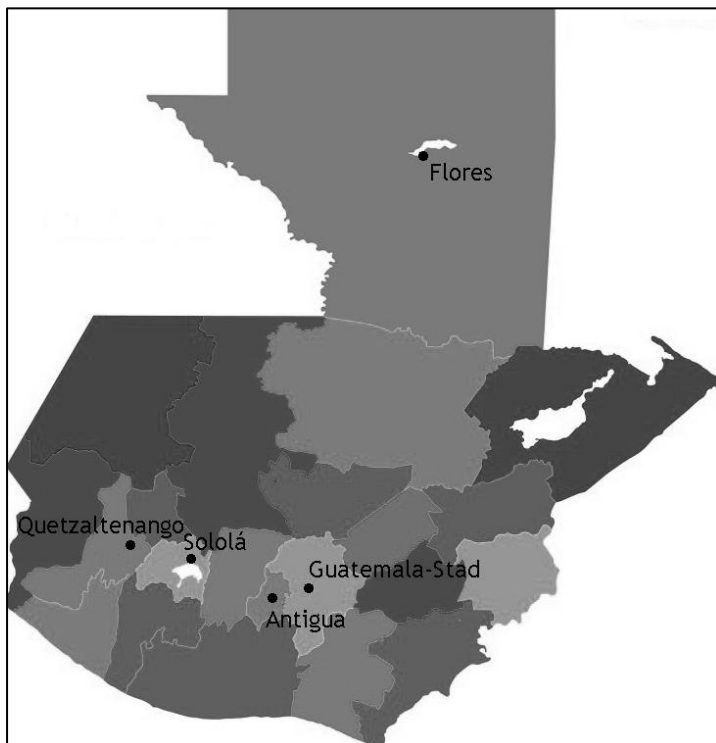
Inhoud

Kaarten	7
Voorwoord	9
1. Inleiding (Nynke)	11
2. Sociale cohesie, reciprociteit en vertrouwensrelaties	17
2.1. Vertrouwen (Nynke).....	17
2.2. Vertrouwen in een democratie en in een dictatuur (Nynke).....	19
2.3. Sociale cohesie en vertrouwen tijdens een conflict (Nynke)	20
2.4. De wederopbouw van vertrouwen in een postconflictsituatie (Raymon).....	22
3. Vertrouwensrelaties in Guatemala (Raymon en Nynke)	29
3.1 Vertrouwen ten tijde van de Guatemalteekse Burgeroorlog (1960-1996).....	29
3.2. Postconflict Guatemala	31
4. Samenleven schept vertrouwen (Nynke)	35
4.1. Het concept “interpersoonlijk vertrouwen”	35
4.2. Interpersoonlijk vertrouwen tijdens het gewapend conflict	37
4.3. Interpersoonlijk vertrouwen in post-conflict Sololá.....	42
5. De ideale democratie een heel eind weg (Raymon)	51
5.1. Vertrouwen ten tijde van de Guatemalteekse burgeroorlog.....	51
5.2. Burgers en hun vertrouwen in de post-conflict overheid	55
5.3. De Guatemalteekse Politiek	61
6. Vertrouwensrelaties in Sololá (Raymon en Nynke)	67
6.1 Vertrouwensrelaties tijdens het conflict.....	67
6.2 Vertrouwensrelaties vandaag de dag.....	70
6.3 Conclusie	74
Literatuurlijst	76
Bijlage 1: Spaanstalige samenvatting van dit onderzoek	83
Bijlage 2: Foto's	87

Kaarten

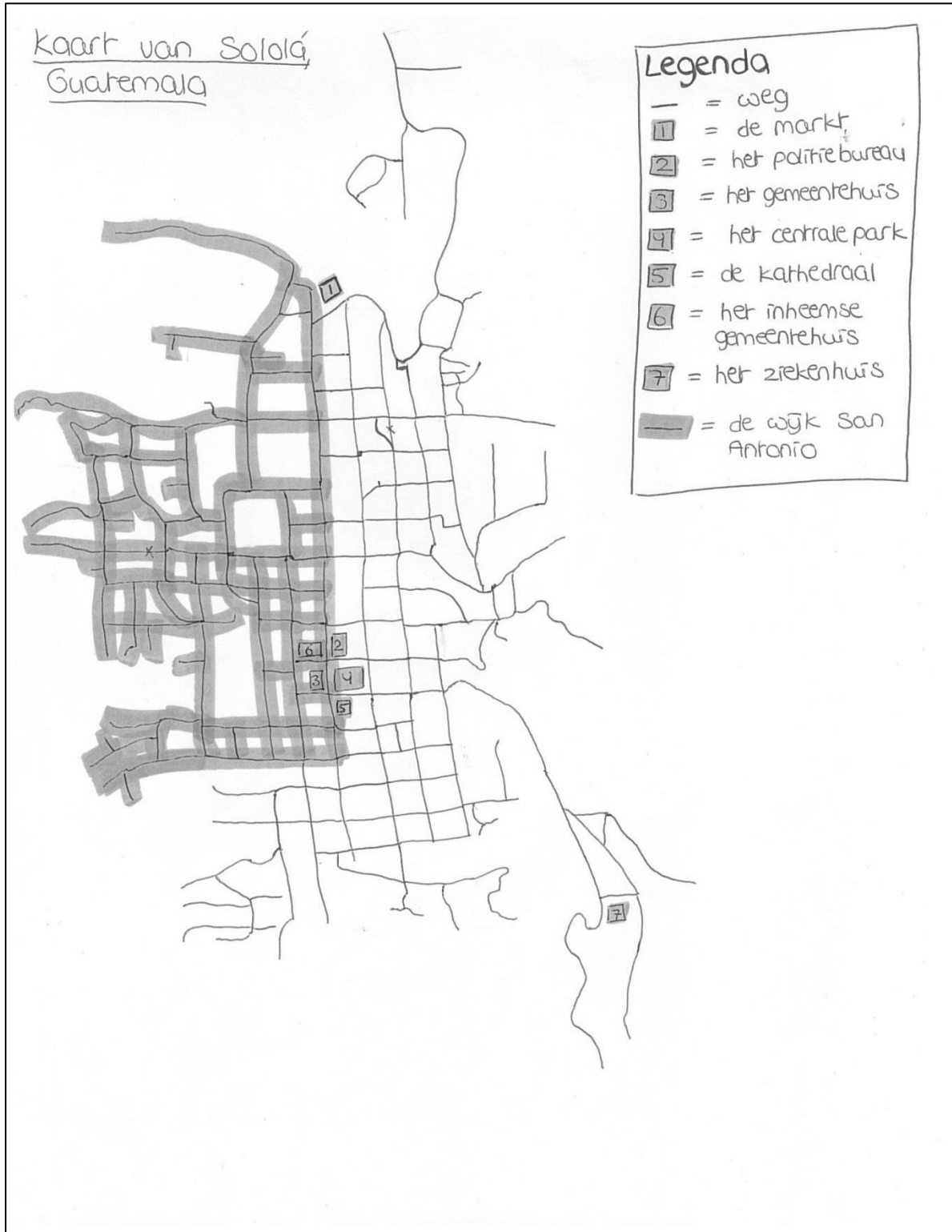
Kaart 1: Centraal-Amerika¹.

Kaart 2: Guatemala².

¹ Bron: eigen werk en <http://www.lisa-taalreizen.nl/volwassenen/taalreizen-volwassenen-2013/spaans-taalreizen-volwassenen/guatemala-taalreizen-volwassenen.html>

² Bron: eigen werk en <http://guatemalamap.facts.co/guatemalamapof/guatemalamap.php>

Kaart 3: Sololá³.

³ Bron: eigen werk en VVV Sololá.

Voorwoord

Met de afronding van dit project, kijken wij terug op een leerzame periode. Zoals wel vaker met het doen van onderzoek, liep onze voorbereiding niet altijd vlekkeloos. Desondanks zijn wij tevreden met wat we bereikt hebben.

We willen graag een aantal mensen bedanken voor hun hulp en steun. Op de eerste plaats is dat onze begeleider: Marie-Louise Glebbeek. Voor haar scherpe opmerkingen, om telkens weer onze teksten te verbeteren. Daarnaast willen we Arturo en Joel bedanken voor hun lessen op de taalschool in Xela, zodat we met een goede Spaanse basis aan ons veldwerk konden beginnen.

We willen ons gastgezin in Guatemala bedanken: de familie Geatz. Voor hun hulp en al hun goede zorgen. We voelden ons heel erg thuis! Ook willen we onze informanten bedanken, voor hun tijd en gastvrijheid. Tot slot willen we een aantal mensen in het bijzonder bedanken: Marco, Andrés Iboy, Giovanni, Angelica, Blanca en Leoncio. ¡*Muchas gracias a todos!*

Utrecht, 22 juni 2015

1. Inleiding (Nynke)

“Vertrouwen voor mij is dat ik iets aan jou vertel, een probleem bijvoorbeeld, en dat jij dat probleem bewaart in je hart. Dat je het niet doorvertelt aan andere mensen”⁴. Vertrouwen. Het is een belangrijk onderdeel van relaties tussen mensen. Vertrouwen is noodzakelijk voor dagelijkse ontmoetingen en door middel van vertrouwen is samenwerking tussen mensen mogelijk (Misztal 1996).

Door conflictsituaties kunnen vertrouwensrelaties afzakken. Er kan een grotere afstand ontstaan tussen mensen (Colletta 2000:3). Tegelijkertijd kan een conflict er juist ook voor zorgen dat de sociale cohesie en het onderling vertrouwen binnen een groep toeneemt. Dit komt doordat mensen die leven in conflictgebieden, niet kunnen overleven zonder sociale cohesie (Gellner 1988:143; Simmel 1964:87-88). In een conflictsituatie is er geen overheid die over de mensen waakt en dus moet een groep mensen voor zichzelf zorgen. Ze moeten zichzelf verdedigen tegen aanvallen van buitenaf (Gellner 1988:143).

Wanneer de overheid een van de partijen is in een conflict, is er een grote kans dat de bevolking het vertrouwen in deze overheid verliest. Het herstel van dit vertrouwen in de overheid en de bijbehorende vertrouwensrelaties is lastig. Toch zal de bevolking in een post-conflictperiode weer met elkaar samen moeten leven. Hierbij moet zowel het interpersoonlijk vertrouwen als het vertrouwen in de overheidsinstanties gerepareerd worden.

Een voorbeeld van een post-conflictland is Guatemala⁵. Tijdens het 36 jaar durende conflict vochten *guerilla*-strijders en soldaten tegen elkaar (Fischer 2003). Burgers werden gedwongen mee te vechten, ook als ze dit niet wilden. In sommige families vocht de ene broer mee met de *guerilla* en de andere broer met het leger. Tevens richtte het leger burgerpatrouilles op, die soms mede-dorpelingen vermoordden (Arriaza 2008).

Deze scriptie is een studie naar de invloed van het gewapend conflict op vertrouwensrelaties in de Guatemalteekse samenleving⁶. Ons onderzoek was complementair, aangezien we onderzoek hebben gedaan naar verschillende aspecten van

⁴ Interview Carlota, 4-4-2015.

⁵ Zie voor een samenvatting van deze scriptie in het Spaans, Bijlage 1.

⁶ We zijn ons ervan bewust dat met deze scriptie niet aan te tonen is dat mogelijk veranderde sociale relaties een gevolg zijn van het gewapend conflict. Vertrouwensrelaties in Guatemala van vandaag de dag kunnen namelijk ook het gevolg zijn van gebeurtenissen in het verleden, die vóór het gewapend conflict hebben plaatsgevonden.

vertrouwen. Dit waren “interpersoonlijk vertrouwen” en “vertrouwen in de overheid”. Deze twee aspecten beïnvloeden elkaar in grote mate. Doordat mensen bijvoorbeeld overheidsinstituties vertrouwen, kunnen ze elkaar ook makkelijker vertrouwen (Luhmann 2000:194; Sztompka 1999:143; Haider 2011:15). We hebben gesproken met mensen over wie zij vertrouwen, wie zij minder vertrouwen, hoe dit vertrouwen tot uitdrukking komt en welke factoren eraan ten grondslag liggen. We hebben ook gesproken met mensen over hun vertrouwen in overheidsinstituties. Hierbij hebben we een onderscheid gemaakt tussen de landelijke en de lokale overheid. Tevens hebben we mensen gevraagd naar het vertrouwen dat ze hadden in elkaar en in de overheid, tijdens het gewapend conflict. Ons doel was om een beeld te krijgen van veranderde vertrouwensrelaties en vertrouwen in de overheid in Guatemala.

Onze scriptie kan een “beschrijvende” scriptie genoemd worden (Oost 2013). Dit houdt in dat we “interpersoonlijk vertrouwen” en “vertrouwen in de overheid” in Guatemala hebben geanalyseerd, door het samen in kaart te brengen. Hierbij onderzochten we of er een verandering in vertrouwen te zien is tussen de conflictperiode en post-conflictperiode in Sololá. We hebben dus niet onderzocht waarom vertrouwensrelaties mogelijk zijn veranderd, maar juist of er een verandering door het conflict heeft plaatsgevonden. Zodoende zijn we tot de volgende onderzoeksvraag gekomen:

Wat is de invloed van het gewapend conflict op de huidige mate van interpersoonlijk vertrouwen en vertrouwen in overheidsinstituties volgens de inwoners⁷ van Sololá, Guatemala?

Zoals gezegd, heeft ons onderzoek plaatsgevonden in Sololá, Guatemala⁸. Het onderzoek liep van 19 februari 2015 t/m 19 april 2015. We zijn op zoek gegaan naar lokale organisaties (zoals NGO's) en lokale gemeenschappen (zoals kerkgemeentes) waar mensen zich organiseren, om meer te weten te komen over de wijze waarop interpersoonlijk vertrouwen een rol speelt in de Guatemalteekse samenleving. Tevens zijn we op zoek gegaan naar

⁷ Tijdens ons onderzoek hebben we niet met alle inwoners van Sololá gesproken. We hebben ons best gedaan om zoveel mogelijk verschillende informanten en standpunten te verzamelen.

⁸ Zie voor de kaart van Guatemala en Sololá, figuur 5 en 6.

lokale overheidsinstanties en politiek belangrijke personen, om meer te weten te komen over de wijze waarop vertrouwen in de politiek hierbinnen een rol speelt.

De theoretische relevantie van ons onderzoek is een bijdrage aan de bredere empirische onderbouwing van vertrouwensrelaties in post-conflictgebieden. Er is veel onderzoek gedaan naar vertrouwen door psychologen, sociologen en economen, maar binnen de antropologie nog weinig (Krawinkler 2013:8). Antropologische studies laten zien dat vertrouwen voorkomt in alle samenlevingen ter wereld, maar er verschillen zijn in wat mensen verstaan onder vertrouwen. Vertrouwen is dus gebonden aan een context en ook wordt het gevormd door “cultuur” (Krawinkler 2013). Met deze scriptie dragen we bij aan deze antropologische visie op vertrouwen. We laten zien dat vertrouwen overal ter wereld op andere manieren kan worden opgevat (Krawinkler 2013:8). Daarbij kijken we met ons onderzoek op maatschappelijk vlak, naar het opbouwen van vertrouwen in een postconflictsituatie. Dit is meteen de maatschappelijke relevantie van ons onderzoek. Hoewel vertrouwen en de uiting ervan altijd context-gebonden zijn, kan deze kennis worden gebruikt bij de analyse van vertrouwen in andere post-conflictgebieden.

In het onderzoek naar vertrouwen hebben we een verdeling gemaakt tussen de deelaspecten “interpersoonlijk vertrouwen” en “vertrouwen in de overheid”. Nynke hield zich bezig met interpersoonlijk vertrouwen en Raymon richtte zich op vertrouwen in de overheid. We zijn allebei individueel op zoek gegaan naar informanten en zijn vrij individueel te werk gegaan, maar hebben elkaar wel op de hoogte gehouden van onze vorderingen en aanpak.

De meeste informanten uit onze onderzoekspopulatie waren Sololáteken, die geboren waren vóór 1983. Deze personen waren dus 32 jaar of ouder. Voor Nynke's deelaspect “interpersoonlijk vertrouwen” bestond de informantengroep uit burens in de wijk San Antonio⁹ (waar zij woonde) en leden van twee Evangelische kerkgemeenschappen in Sololá. Tevens heeft Nynke medewerkers van non-gouvernementele organisaties gesproken, die haar konden vertellen over vertrouwen in Guatemala in het algemeen. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat Nynke haar informanten haast altijd vaker dan één keer sprak. Hierdoor zag zij wanneer informanten zichzelf tegenspraken en ook bouwde ze

⁹ Zie voor een foto van San Antonio, Figuur 3 in Bijlage 2.

*rapport*¹⁰ op met haar informanten, door het met regelmaat voeren van gesprekken. Voor Raymon's deelaspect "vertrouwen in de overheid", bestond de informantengroep vooral uit ambtenaren, werkenden bij overheidsinstanties en willekeurige inwoners van Sololá.

Voor dit onderzoek hebben wij verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. De eerste methode was "de sneeuwbalmethode", die we hebben toegepast voor het vinden van nieuwe informanten. Dit hield in dat we informanten altijd vroegen of zij meer mensen kenden die wij konden interviewen, die veel wisten over ons onderwerp. Die informanten vroegen wij ook weer naar meer informanten en op die manier breidden wij ons informantennetwerk uit.

De tweede methode was "participerende observatie". Deze methode is een combinatie van het observeren van de onderzoeksgroep en deelname aan hun dagelijkse activiteiten. Deze deelname wordt ook wel "hanging out" genoemd. *Hanging out* zorgde ervoor dat we beter inzicht kregen in de manieren van denken en leven van onze informanten, zodat we vragen konden beantwoorden als wat "vertrouwen" betekent voor inwoners van Sololá. Daarbij was *hanging out* belangrijk om vertrouwen te winnen van informanten. Dit vertrouwen was zowel in de startfase als aan het einde van ons onderzoek belangrijk. In de startfase om informanten te leren kennen en aan het einde van ons onderzoek om ook de wat meer gevoelige vragen te kunnen stellen, zoals vragen over hun leven tijdens het gewapend conflict. Voor "interpersoonlijk vertrouwen" heeft Nynke vooral geobserveerd en rondgehangen bij diensten van twee Evangelische kerken en op openbare plekken, zoals straathoeken in San Antonio, het park¹¹ en de markt. Raymon heeft vooral geobserveerd en rondgehangen bij het gemeentehuis van Sololá en in het centrale park, aangezien politieagenten en andere ambtenaren hier vaak aanwezig waren. In onze kleine notitieboekjes schreven we in steekwoorden onze observaties op.

Doordat in Sololá een verenigingsleven niet echt speelde, was het lastig om interpersoonlijk vertrouwen te observeren. Dit heeft Nynke opgelost door te gaan observeren in kerkgemeenschappen en op straat, te kijken naar hoe mensen interacteren met elkaar. Tevens bleek het lastig om "vertrouwen" waar te nemen. Waar moet op worden gelet bij het observeren van "vertrouwen"? Dit hebben we opgelost door informanten te

¹⁰ *Rapport* is een antropologische term om de vertrouwensband die de antropoloog heeft met een informant aan te duiden.

¹¹ Zie voor een foto van het centrale park in Sololá, Figuur 4 in Bijlage 2.

vragen naar hun gedrag op straat: wie groeten zij en wie niet? Met wie maken zij een praatje op straat? Vertrouwen zij deze mensen?

Onze derde methode was "informele gesprekken". Deze gesprekken vonden vaak plaats tijdens het avondeten, wandelend op straat of op momenten wanneer we (nieuwe) informanten toevalligerwijs tegenkwamen. Informele gesprekken hebben we vooral in het begin van het onderzoek gevoerd, als oriëntatie op het onderwerp. Daarbij konden we middels de informele gesprekken *rapport* opbouwen met onze informanten. Bij deze gesprekken lieten we informanten zoveel mogelijk zelf praten. We stelden af en toe een vraag om zo wel te zorgen dat de informant niet te veel afdwaalde van het oorspronkelijke onderwerp. Als de situatie het toeliet, noteerden we tijdens het gesprek de informatie in korte steekwoorden in onze notitieboekjes. We werkten deze na het gesprek meteen uit, om zo min mogelijk informatie verloren te laten gaan.

Na enig *rapport* met informanten te hebben opgebouwd, konden we overgaan op onze vierde methode: de "semigestructureerde interviews". Bij semigestructureerde interviews worden vragenlijsten afgewerkt en vragen in principe behandeld in de volgorde van de vragenlijst. De vragen zijn van te voren opgeschreven, maar de volgorde van de vragenlijst hoeft niet per se aangehouden te worden. Tevens stelt de interviewer bij semigestructureerde interviews vragen tussendoor, wanneer het antwoord niet helemaal duidelijk is. Doordat de vragen op waren geschreven, wisten we zeker dat we geen vragen oversloegen en dus ook over alle onderwerpen informatie verzamelden.

Onze vijfde methode was "open interviews". Deze methode pasten we onder andere toe om hiaten op te vullen die uit de semigestructureerde interviews naar voren waren gekomen. We lieten de informant bij open interviews altijd vrijuit praten. Dit zorgde ervoor dat informanten met nieuwe informatie konden komen waar wij niet direct naar vroegen, maar wat wel belangrijk was voor ons onderzoek. We gebruikten *topics* – de belangrijkste punten per onderwerp – die we voorlegden aan onze informanten. We vroegen door en daarom kon het zijn dat het gesprek soms in een andere volgorde verliep dan we hadden verwacht.

We hebben zoveel mogelijk interviews geprobeerd op te nemen met een datarecorder. Dit lukte niet altijd. Soms stemden informanten hier niet mee in of was de situatie hier niet geschikt voor. Hierdoor zou het kunnen dat we informatie gemist hebben, die wel van belang was voor het onderzoek. Hier zijn we ons bewust van. Aan de andere

kant hebben we ook ervaren dat door het niet opnemen van interviews, informanten andere dingen kunnen zeggen dan wanneer we wel opnemen. Het kan zijn dat bepaalde informanten bepaalde gevoelige informatie niet aan ons hadden verteld als wij het gesprek opgenomen hadden. We hebben altijd zo snel mogelijk na het gesprek onze aantekeningen uitgewerkt, om de kans op dataverlies zo klein mogelijk te houden.

In deze thesis zullen wij ons onderzoek naar vertrouwen in Guatemala presenteren. In het theoretisch hoofdstuk (hoofdstuk 2) zullen we ingaan op de belangrijkste concepten en theorieën die voor “interpersoonlijk vertrouwen” en “vertrouwen in de overheid” belangrijk zijn. Voor “interpersoonlijk vertrouwen” zijn dit de concepten sociale cohesie, sociaal kapitaal en reciprociteit. Voor “vertrouwen in de overheid” zijn het de concepten democratie, dictatuur en legitimiteit van de overheid. We zullen eerst uitleggen wat vertrouwen inhoudt, waarna we ingaan op vertrouwen tijdens conflictsituaties en vertrouwen in postconflictsituaties. In het hierop volgende contexthoofdstuk (hoofdstuk 3) zullen we deze kennis toepassen op de Guatemalteekse context, waarin we theorie van “interpersoonlijk vertrouwen” en “vertrouwen in de overheid” met betrekking tot Guatemala zullen behandelen. Vervolgens zullen we in de volgende hoofdstukken (hoofdstuk 4 en 5) onze empirische data presenteren. We geven een beeld van onze belangrijkste bevindingen en koppelen dit aan de theorie uit het theoretisch kader. In hoofdstuk 4 behandelen we de empirische data over interpersoonlijk vertrouwen, waar we ingaan op vertrouwensrelaties binnen families, burens, kerkleden, etnische groepen en tussen collega’s in Guatemala. In hoofdstuk 5 behandelen we de empirische data met betrekking tot vertrouwen in de overheid, waar we onder andere ingaan op corruptie, verkiezingsbeloftes en politieagenten. Tot slot zullen we in hoofdstuk 6 afsluiten met de conclusie en discussie van dit onderzoek, waar we zullen laten zien dat het conflict mogelijk van invloed is geweest op vertrouwensrelaties in Sololá en hoe Sololáteken zich zijn gaan organiseren tegen onveiligheid.

2. Sociale cohesie, reciprociteit en vertrouwensrelaties

Literatuurstudie

In dit theoretisch kader zal het concept vertrouwen verduidelijkt worden. In de eerste en tweede paragraaf zal uitgelegd worden wat vertrouwen precies inhoudt en hoe vertrouwen tot uiting komt in persoonlijke relaties en politieke systemen. Vervolgens zal in de derde paragraaf worden gekeken naar de vertrouwensrelaties en sociale cohesie in een conflictsituatie. Allereerst zal aangetoond worden wat de consequenties zijn als vertrouwen wordt geschaad, waarna er vervolgens uitgelegd zal worden dat in een conflictsituatie vaak sociale cohesie aanwezig is, maar dit wel sociale cohesie betreft binnen dezelfde groep. De vierde paragraaf zal ingaan op theorie over de processen die plaatsvinden bij het herstel van het vertrouwen in de overheid en het herstel van het vertrouwen tussen de burgers onderling in een post-conflict situatie.

2.1. Vertrouwen (Nynke)

Deze scriptie gaat over vertrouwen. Maar wat is "vertrouwen" eigenlijk? Sztompka (1999:25) geeft in zijn boek de volgende definitie: "Trust is the bet about the future contingent actions of others". Met andere woorden, vertrouwen is gebaseerd op handelingen van andere mensen in de toekomst. Mensen weten niet wat andere mensen gaan doen in de toekomst, en dus moeten ze de ander "vertrouwen".

Vertrouwen zorgt voor een gevoel van verbondenheid en vertrouwen maakt het mogelijk dat mensen makkelijker kunnen samenwerken met elkaar (Miształ 1996). We vertrouwen de ander als die bekwaam, integer en welwillend is. Hierbij gaat integriteit erom of de ander principes naleeft die wij acceptabel vinden. Dit zijn dingen die de ander in het verleden heeft gedaan en ook of de ander zich houdt aan zijn/haar woord (Lewicki 2003:z.p.).

2.1.1. Interpersoonlijk vertrouwen

Wanneer er verbondenheid en solidariteit is tussen groepen mensen in de samenleving, is er "sociale cohesie" (Kawachi 2000:175). Sociale cohesie refereert naar de aanwezigheid van sterke sociale banden, gemeten door vertrouwen (Colletta 2000:12). Met andere

woorden: wanneer er sociale cohesie tussen mensen is, is er interpersoonlijk vertrouwen. Verder is een verbonden samenleving een samenleving die "rijkelijk bedeeld is met sociaal kapitaal" (Kawachi 2000:175). Putnam (1995:67) geeft de volgende definitie van sociaal kapitaal: "'social capital' refers to features of social organization such as networks, norms, and social trust that facilitate coordination and cooperation for mutual benefit". Sociaal kapitaal hangt samen met interpersoonlijk vertrouwen. Het bestaat uit de kenmerken van sociale organisatie, zoals netwerken, normen, waarden en vertrouwen. Deze kenmerken maken samenwerking tussen mensen mogelijk (Putnam 1993).

Misztal (1996:199) stelt dat interpersoonlijk vertrouwen samenhangt met reciprociteit. Hij stelt dat wanneer mensen elkaar diensten verlenen (reciprociteit), er interpersoonlijk vertrouwen aanwezig is (Misztal 1996). Vertrouwen en samenwerken zijn concepten die nauw met elkaar verbonden zijn. Hoe meer interpersoonlijk vertrouwen er aanwezig is in de samenleving, hoe meer mensen met elkaar samenwerken. Tegelijkertijd zullen mensen elkaar minder vertrouwen, wanneer ze minder samenwerken (Misztal 1996:199). In paragraaf 2.3 zal er verder worden ingegaan op sociale cohesie en vertrouwensrelaties in conflictsituaties.

2.1.2. Vertrouwen in de overheid

Vertrouwen speelt niet alleen tussen mensen in de samenleving, maar speelt ook tussen de staat en haar burgers. Gellner (2008:4) definieert de staat als een institutie die ervoor moet zorgen dat de orde in het land gehandhaafd blijft. Instanties die voor deze orde moeten zorgen, zijn volgens Gellner (2008) het gerechtshof en de politie. Hierbij heeft de staat het monopolie van gezag. Zij is de enige actor die legitiem geweld uit mag voeren (Gellner 2008:3). Daarbij krijgt de staat haar legitimiteit door interactie met haar burgers (Haider 2011:6). Dit betekent bijvoorbeeld dat er goedwerkende publieke instituties zijn, zoals een belastingsysteem en publieke veiligheid. De staat dringt door tot in de samenleving en burgers ervaren de aanwezigheid van de staat als vanzelfsprekend (Haider 2011:9). Burgers beslissen of de staat legitiem is of niet.

In conflictgebieden is er vaak een gebrek aan verantwoording van de staat. Er ontstaat een scheiding tussen wat de staat eigenlijk zou moeten doen en wat de staat doet in de praktijk (Haider 2011).

2.2. Vertrouwen in een democratie en in een dictatuur (Nynke)

In een democratie komt de "cultuur van vertrouwen" meer terug dan in welk ander systeem dan ook. Vertrouwen wordt geproduceerd door democratie en draagt bij aan het behoud van democratie (Misztal 1996:255; Sztompka 1999:139). Toch is dit een paradox. De bouw van een democratie is namelijk deels gebaseerd op wantrouwen in de politiek. Zo worden er in een democratie bijvoorbeeld om de zoveel jaar verkiezingen georganiseerd, wat aangeeft dat mensen er geen vertrouwen in hebben dat machthebbers hun macht vrijwillig overgeven aan iemand anders. Een beetje wantrouwen is dus essentieel voor de democratische orde (Sztompka 1999:140-142).

Een ideale democratie laat instituties toe die kritiek kunnen leveren op de staat, die als correctiemechanismen werken en wantrouwen tegengaan (Sztompka 1999:141). Dit houdt in dat de wet de rechten (om te protesteren bijvoorbeeld) en de vrijheden van haar burgers beschermt. Hierdoor krijgen mensen vertrouwen in politieke instituties, die zorgen voor veiligheid van de burgers (door middel van politie en rechtbanken). Dit maakt het mogelijk dat mensen elkaar ook onderling makkelijker kunnen vertrouwen (Luhmann 2000:194). Mensen zullen instituties en medemensen dus eerder vertrouwen, als het systeem waarin ze leven hen beschermt "tegen mogelijke schendingen van vertrouwen" (Sztompka 1999:143), en dus ook hun rechten en vrijheden beschermt. Vertrouwen in politieke instituties zorgt dus ook voor interpersoonlijk vertrouwen.

Misztal (1996:230) geeft hier een voorbeeld van. In voormalige Oost-Europese dictaturen was er onder burgers weinig vertrouwen in politieke instituties. Er was sprake van een devaluatie van de rechtsstaat, doordat de autoriteiten zich niet aan de wet hielden. Hierdoor geloofden burgers niet meer dat de staat hun rechten zou beschermen (Misztal 1996:230).

Daarbij vraagt democratie onderlinge communicatie van haar burgers. Door vertrouwen nemen mensen anderen serieus. Ze luisteren naar hun meningen en zien verschillen niet als bedreigend, maar juist als nieuwe kansen. Een ideale democratie zorgt er voor dat conflict wordt vervangen door consensus (Sztompka 1999:147).

In een dictatuur verplicht de staat haar burgers haar te vertrouwen. Sztompka (1999:148-149) stelt dat idealiter de burgers de dictator onvoorwaardelijk moeten vertrouwen. Niet om wat hij doet, maar om wie hij is. Wie de grote leider is, is niet

bevraagbaar, maar wordt juist gepresenteerd als de enige waarheid. De mensen worden gezien als de *trustees* (toevertrouwers) van de heerser (en dus de staat), in plaats van dat de staat verantwoordelijkheden heeft naar de mensen (Sztompka 1999:148-149). Toch ervaren dictators vaak een gebrek aan onderdanigheid van hun burgers. Hierom zaaien zij angst. Ze voorkomen dat burgers in opstand komen en laten hen denken dat ze kwetsbaar zijn voor de dictator (Couch 1989:223). Dit werkt misschien op de korte termijn, maar op de lange termijn vaak niet (Couch 1989:231).

Mensen zullen op den duur hun vertrouwen in de dictator verliezen. Waarom? Op de eerste plaats moedigt de staat in een dictatuur wantrouwen aan. Op de tweede plaats worden burgers door de staat gezien als achterdochtig. De staat houdt haar burgers constant in de gaten (Sztompka 1999:149). Dit wantrouwen heeft een boemerangeffect: wantrouwen zorgt voor meer wantrouwen, zoals vertrouwen ook zorgt voor meer vertrouwen (Sztompka 1999:149).

2.3. Sociale cohesie en vertrouwen tijdens een conflict (Nynke)

Wat gebeurt er met vertrouwen ten tijde van conflict? Colletta (2000) stelt dat tijdens een conflict de sociale structuur binnen de staat wordt aangetast en de samenleving verdeeld raakt (Colletta 2000:3). Er zijn minder sterke sociale banden en mensen vertrouwen elkaar minder (Colletta 2000:3). Volgens Colletta is er dus minder sociale cohesie aanwezig in een conflictsituatie, dan in een situatie waarin geen conflict is. Er vindt schending van vertrouwen plaats. Dit betekent dat de *trustor* (degene die vertrouwd wordt) positieve vertrouwelijke verwachtingen van de *trustee* (degene die de *trustor* vertrouwt) schaaft (Lewicki 2003). Deze schendingen zorgen ervoor dat de *trustee* minder vertrouwen krijgt in de *trustor* en "wantrouwen" groeit (Lewicki 2003).

Haider (2011:15) schrijft ook dat conflict zorgt voor verslechterde vertrouwensrelaties. Ze voegt eraan toe dat in tijden van conflict staatsinstituties meestal zwak zijn. Volgens Haider (2011:15) beïnvloeden zwakke staatsinstituties en het gebrek aan interpersoonlijk vertrouwen elkaar, waardoor burgers nog meer uit elkaar gedreven worden. Conflicten ondermijnen namelijk de legitimiteit van de staat, waardoor interpersoonlijk vertrouwen geschaad wordt

Een nuancering op bovenstaande beweringen komt van Ernest Gellner. Hij stelt dat in een conflictsituatie sociale cohesie en vertrouwen worden versterkt (Gellner 1988:143-144). Ten tijde van oorlog en conflict, zal er volgens Gellner juist veel sociale cohesie (en dus vertrouwen) zijn. Het gaat hier alleen wel om verbondenheid (en vertrouwen) binnen dezelfde groep. Gellner's redentatie is dat mensen die leven in slechte omstandigheden, niet kunnen overleven zonder sociale cohesie. Omdat er in een conflictsituatie geen overheid is die over de mensen waakt, moet de groep voor zichzelf zorgen. De groep moet zichzelf verdedigen tegen aanvallen van buiten (Gellner 1988:144).

Simmel (1964) deelt hetzelfde standpunt. Hij begint zijn argumentatie met het voorbeeld van twee ruziemakende personen. Simmel legt uit dat in een ruzie het individu al zijn energie op moet sparen, zodat die energie kan worden gebruikt op elk moment van de ruzie. In vreedstijd kan het individu zich laten gaan, hoeft het individu zijn krachten niet op te sparen (Simmel 1964:87). Als het individu dit zou doen in tijden van conflict, zou het individu minder sterk zijn. Daarom moet het individu zich concentreren op dit ene ding: de ruzie (Simmel 1964:87-88). Dit gedrag van het individu geldt ook voor een groep in tijden van conflict. De groep moet zijn krachten bundelen, centraliseren (Simmel 1964:88).

Dat is gelijk de reden waarom het leger gecentraliseerd is. Alleen op die manier kan het leger goed functioneren. Het leger sluit elke onafhankelijke manoeuvre van een afzonderlijk element uit (Simmel 1964:89).

Simmel (1964) geeft het voorbeeld van een arbeidsconflict van kleermakers in Londen, die soms ruzie hadden met hun werkgevers. De kleermakers organiseerden zich op een andere manier in tijden van vrede, dan in tijden van conflict. In rustige tijden bestond de groep uit verschillende kleinere groepen die eens in de zoveel tijd bij elkaar kwamen in verschillende kroegen. In tijden van conflict daarentegen, had elke groep een vertegenwoordiger. Deze vertegenwoordigers vormden een comité, die weer een kleiner comité verkozen. Dit tweede comité gaf de orders en elke kleermaker gehoorzaamde dit. Doordat de kleermakers zich wel goed moesten organiseren, vormde zich een uiterst efficiënt systeem van organiseren in tijden van conflict (Simmel 1964:88).

Mac Ginty en Williams (2009:88) zeggen ook dat een conflict juist voor meer verbondenheid (en vertrouwen) binnen dezelfde groep kan zorgen. Gittell en Vidal (1998:15) definiëren dit als *bonding social capital*: "the type that bring people closer together who already know each other". Dit refereert naar sterke sociale banden binnen één groep.

Putnam (2000:22) voegt hier aan toe dat *bonding social capital* exclusief is. *Bonding social capital* versterkt de grenzen tussen groepen. Hier tegenover staat *bridging social capital*, waarvan Putnam de grondlegger is (Gittel en Vidal 1998). *Bridging social capital* refereert naar "het vormen van connecties tussen heterogene groepen" (Schuller 2000:10; Putnam 2000). *Bridging social capital* is juist inclusief (Putnam 2000:22). Putnam voegt hier aan toe dat het belangrijk is om te beseffen dat *bonding social capital* en *bridging social capital* geen exclusieve categorieën zijn waarbij of de één, of de ander optreedt, maar het dimensies zijn die beide een beetje plaats kunnen vinden (Putnam 2000:23).

Bij *bonding social capital*, maken mensen een onderscheid tussen "wij" en "zij", tussen de *insiders* en *outsiders*. Dit wordt ook wel *othering* genoemd (Eriksen 2002:23). *Othering* is het markeren van mensen anders dan de groep waar jij toe behoort, als zijnde "verschillend" (Spivak 1985; Canales 2000). Hierbij worden anderen dus uitgesloten en kan deze andere (etnische) groep als gevaarlijk worden gezien (Nagel 2003:9). Jensen (2011:65) voegt hier aan toe dat bij *othering* machtige groepen vaak andere groepen onder zichzelf plaatsen en markeren als ondergeschikt.

2.4. De wederopbouw van vertrouwen in een postconflictsituatie (Raymon)

Als interpersoonlijke vertrouwensrelaties beschadigd zijn of vertrouwensbanden met de overheid(instanties) zijn weggefallen als gevolg van een conflictsituatie, is het belangrijk voor de heropbouw van de samenleving om te kijken of en hoe deze vertrouwensrelaties hersteld kunnen worden (Lewicki 2003: z.p.). Deze paragraaf zal eerst de focus leggen op de "moeilijkheid" om überhaupt een beschadigde vertrouwensrelatie te herstellen, waarbij vervolgens de relevantie van deze wederopbouw van vertrouwen in een post-conflict samenleving in grotere details uitgelegd zal worden.

2.4.1. Wederopbouw vertrouwen is een lastige zaak

Om te beginnen is het belangrijk om aan te geven dat de herstelfase van een gebroken vertrouwensrelatie in een samenleving niet zo eenvoudig is als het opbouwen van een zodanige vertrouwensrelatie in de eerste plaats (Lewicki 2000:112). Nadat de vertrouwensrelatie beschadigd wordt door een conflict dat geëscaleerd is tot een disfunctioneel niveau, waarbij de burgers in de samenleving niet normaal of goedwerkend

met elkaar of met de overheid overweg kunnen (Lewicki 2003: z.p.), spelen veel vragen een belangrijke rol. Voorbeelden hiervan zijn: "is het mogelijk om toekomstige schendingen van vertrouwen voor te zijn?" en "zal de vertrouwensschending voor een slechte lichamelijke (blijvende handicap of littekens), of geestelijke gezondheid (trauma's) zorgen?" (Lewicki 2003; Behnia 2004:26-27). Deze complicaties kunnen een effectieve oplossing van het conflict ernstig afremmen als de toekomstige schendingen niet voorkomen of op een snelle wijze gestopt kunnen worden en/of als de nasleep van de vertrouwensschending ervoor zorgt dat het conflict niet snel kan worden vergeten (Lewicki 2003: z.p.). De reparatie van de vertrouwensrelatie kan namelijk lang duren, omdat factoren als betrouwbaarheid en veiligheid terug moeten komen in het dagelijks leefpatroon (Lewicki 2000:112).

Deze wederopbouw van vertrouwen in een post-conflict samenleving is vaak een belangrijk onderdeel bij een doeltreffende conflictoplossing. De conflictoplossing blijft echter wel altijd afhankelijk van de schenders van vertrouwen en van de personen bij wie het vertrouwen is geschonden. Zowel de schenders van het vertrouwen als de "slachtoffers" hierbij moeten het herstel van de vertrouwensrelatie wel als een optie zien. Anders zal de vertrouwensrelatie moeilijk opnieuw opgebouwd kunnen worden nadat het conflict heeft plaatsgevonden (Lewicki 2003; Behnia 2004).

2.4.2. Verzoening

In post-conflictgebieden is toewijding en inzet nodig om het vertrouwen in de samenleving terug te winnen. In de meeste gevallen ligt de focus in een post-conflictsituatie namelijk bij een heropbouw die gelinkt is aan de woning/wegenbouw, voornamelijk materiële zaken. Hierbij moet bij de oplossing het verzoeningsproces niet overgeslagen en/of vergeten worden. Op tijd beginnen met dit verzoeningsproces is cruciaal, omdat het vooral gebaseerd is op de herstelfase van de onderlinge vertrouwensrelaties. Dit is vaak een langdurige procedure en tijdens het conflict kan het zijn dat het vertrouwen en *het bridging social capital* afgenomen is. Vanwege het gegroeide wantrouwen dat eventueel ontstaan is gedurende de conflictperiode zijn de burgers uiteen gedreven (Colletta 2000:3). Het is afhankelijk van de burgers die hiermee te maken hebben (zowel de schenders van het vertrouwen als de geschonden personen) of ze bereid zijn om dit wantrouwen te veranderen in vertrouwen (Lu 2008:367-383). Om de vertrouwensrelatie tussen deze personen te

herstellen is het belangrijk om sociaal kapitaal opnieuw op te bouwen en tot een verzoening te komen.

Het grote probleem hierbij is dat deze wederopbouwprocessen vaak plaatsvinden in een situatie die gekenschetst wordt door een instabiele en verzwakte politiek, veel onveiligheid en een economisch dieptepunt. Doordat de meeste instanties tijdens het conflict (noodgedwongen) gestopt zijn met “functioneren”, heeft de bevolking aanzienlijk weinig vertrouwen ten aanzien van de gezagdragers (Douma 1986:35-36). Bovendien is de verwoesting van de sociale relaties en materiële zaken een zorg waaraan direct aandacht besteed dient te worden, omdat de behoeftes in een post-conflictsituatie groot zijn. Bij onvoldoende aandacht zal de kans op een nieuw conflict namelijk in grotere mate aanwezig zijn vanwege de kwetsbare situatie op politiek, economisch en sociaal gebied (Douma 1986:35-36).

Het proces van verzoening moet in een post-conflictsituatie dus zo snel mogelijk beginnen. Het zal plaats kunnen vinden als een bepaalde inspanning verricht wordt bij beide partijen om een beschadigde vertrouwensrelatie opnieuw op te bouwen en te streven om de problemen die hebben geleid tot de verstoring van de vertrouwensrelatie een plek te geven (Lewicki 2003: z.p.). Verzoening is dus een bewuste beslissing waarbij wordt geprobeerd om de wrokgevoelens die bestonden bij beide partijen leefbaar te maken. Hierbij is het ook mogelijk dat de schenders van de vertrouwensrelatie tot een verzoening willen komen met de “slachtoffers”, en dat de slachtoffers vervolgens niet bereid zijn om de relatie te herstellen of de “schenders” in de toekomst opnieuw willen en/of durven te vertrouwen (Lu 2008:367-383).

In de nasleep van gewapende conflicten kan het zich ook voordoen dat de overheid onderdeel wordt van deze verzoeningsprocessen. Doordat de overheid wellicht deelgenomen heeft aan de conflictsituatie kunnen ze naderhand aangeven een oplossing te zoeken met hun conflicterende tegenstanders (Lu 2008), als de overheid tenminste een rol heeft gespeeld in het conflict. Situaties doen zich ook voor waarbij de overheid geen gewapende partij is in het conflict, oftewel een conflict met *non-state armed actors* (Huber 2006:13-15). Mocht de overheid wel een rol hebben gespeeld, dan kan het gebeuren dat de tegenstanders van de overheid inzien dat ze de “gewapende” strijd tegen de overheid niet zullen winnen, waardoor ze zelf om een oplossing kunnen vragen. In een post-conflictsituatie is het namelijk mogelijk dat de samenleving diep getraumatiseerd is en de

bevolking al tientallen jaren niets te bepalen heeft gehad over hun eigen lotsbestemming (United Nations 2008:139). De burgers kunnen dus gedurende een conflict niet bij machte zijn geweest om invloed uit te oefenen op het verloop van hun eigen leven. Als de overheid vervolgens de bevolking de vraag stelt om opnieuw vertrouwen te geven in de overheidsinstanties is dat een erg grote uitdaging, aangezien het vertrouwen op het gebied van politiek, economie en de sociale situatie erg laag is (United Nations 2008:138).

2.4.3. Wederopbouw Sociaal Kapitaal

Economische en sociale ontwikkeling kan niet continueren als het sociaal kapitaal nog niet is opgebouwd in een post-conflictsituatie (Colletta 2000:4). Sociaal kapitaal is in paragraaf 2.1. al in andere woorden omschreven als "een verwijzing richting de kenmerken van het sociale leven die bijdragen aan doeltreffende acties om gemeenschappelijke doelstellingen te bereiken" (Putnam 1995). Voor een post-conflictgebied kan dit een herstel van de vertrouwensrelatie tussen de overheid en bevolking betekenen om op deze wijze een nieuwe relatie op te richten die zal leiden tot een gezonde toekomst van de democratie (Lowndes 1999:116). Na een conflict liggen gemeenschappelijke doelstellingen namelijk niet voor de hand en dus zal gewerkt moeten worden aan strategieën om sociaal kapitaal te ontwikkelen die van belang kunnen zijn bij bijvoorbeeld het aanpakken van sociale uitsluiting, de formele democratische processen en het onafhankelijk maken van de burgers in hun doen en laten (Putnam 1995). Om de vertrouwensrelatie te herstellen is het doorslaggevend hoe de overheid in de toekomst zal gaan handelen met betrekking tot de wensen van de bevolking en hoe de burgers zich veilig gaan voelen, waardoor ze hun vertrouwen in de overheid terugkrijgen (United Nations 2008:146). Dit kan worden bereikt door het ontwikkelen van een gedeelde visie over de toekomst van het land en door deze wederopbouw van het sociaal kapitaal (United Nations 2008:278).

Samenlevingen die een gedeelde visie over de toekomst van het land weten te bereiken en een economische en sociale vooruitgang kunnen bewerkstelligen na een conflictsituatie met een niet corrupte overheid, worden vaak gesteund door *networks of civic engagement*. Hiermee wordt bedoeld dat de burgers opkomen voor hun eigen belangen en idealen, afgezien van de betrokkenheid van enkele politieke organisaties. Een overheid die bijvoorbeeld niet wordt weggezet als "corrupt" kan dus worden gesteund door

een samenleving waarbij de mensen gebonden worden door solidariteit, integriteit en actieve deelname aan de samenleving (Colletta 2000:7-10). Deze netwerken van burgerlijke betrokkenheid kunnen ook gevormd worden als de overheid wel corrupt is en een slecht functionerende rol heeft in de samenleving. Een zodanige situatie kan namelijk ook zorgen dat de burgers zich in organisaties groeperen, omdat de overheid (volgens hun denkwijze) niet handelt zoals zij zou moeten handelen (Douma 1986). Binnen deze georganiseerde groeperingen kunnen gevoelens van verbondenheid ontstaan die leiden tot een toename van het *bridging social capital*. Dit *bridging social capital* kan in een dergelijke situatie alleen tot stand komen als het interpersoonlijk vertrouwen aanwezig is. Deze burgerlijke netwerken bevorderen bovendien de "normen van wederkerigheid", die voor versterkte gevoelens van vertrouwen en voor een effectiever werkende communicatie en sociale organisatie zorgen, zoals al eerder beschreven is in de vorige paragrafen. Bij een samenleving met een niet corrupte overheid zorgt het vertrouwen (en de verbeterde communicatie) ook voor het adequater werken van de overheidsinstellingen (Colletta 2000:7-10).

2.4.4. Het belang van vertrouwen in een post-conflictsituatie

Vaak worden landen en hun inwoners in een post-conflictsituatie achtergelaten in een situatie waarbij maatschappelijke en sociale relaties ontbreken. De post-conflictgebieden worden gevaarlijke en vooral aantastbare gebieden met gebrek aan morele leiding. Hierbij wordt het onderlinge vertrouwen en het vertrouwen in elk willekeurig persoon die iets met de politiek te maken heeft het hardst getroffen. Om in een zodanige post-conflictsamenleving sociale, economische en politieke vooruitgang te ontwikkelen is de aanwezigheid van vertrouwensrelaties erg belangrijk, aangezien het de samenwerking tussen de overheid en burgers vergemakkelijkt. Verzoening tussen de overheid en de burgers is ook een van de voorwaarden waarbij de burgers onderling opnieuw vertrouwen kunnen opbouwen (Seligson 2000). De burgers kunnen erop vertrouwen dat door de verbeterde sociale organisatie de "anderen" zich ook zullen houden aan de gedeelde normen en waarden van de samenleving die (wellicht opnieuw) zijn opgesteld (Haider 2011:19).

Bij het verzoeningsproces draait het dus om het herstel van de geschonden vertrouwensrelatie (Ganzevoort 1999:12-20). De burgers kunnen hun verzoening ook vinden in de kerk, doordat God hen kan verlossen van de zonden en de machten die hen gevangen houden (Ganzevoort 1999:12-20). Na een conflictsituatie heerst namelijk vaak het wantrouwend gevoel onderling, omdat in het conflict is gebleken dat iedereen verraden of bedrogen kan worden (zelfs door naasten). De kerk zal de burgers nooit verraden, waardoor ze hier (en voornamelijk nu in een post-conflictsituatie) altijd terecht kunnen om verzoening en vrede te vinden (Ganzevoort 1999). In een post-conflictsituatie is het namelijk altijd zoeken hoe het leven met de medebewoners (opnieuw) op gang gebracht moet worden, waarbij de kerk dus als eerste middel kan fungeren om het vertrouwen opnieuw te herstellen. Het interpersoonlijk vertrouwen wordt ook getracht te herstellen door de burgers samen problemen te laten bespreken met als doel het herstel van de sociale relaties en netwerken, de bevordering van het collectief bewustzijn door te spreken over de heersende problemen en de ontdekking van mogelijkheden voor collectieve actie (Haider 2011:19). Deze samenwerking die vaak door de overheid, echter vooral door plaatselijke, Niet-Gouvernementele Organisaties (NGO's) wordt georganiseerd, wordt beschouwd als een effectief en legitiem middel van het herstel van het (interpersoonlijk) vertrouwen. Volgens Haider (2011) moeten deze projecten, die na een conflict tot stand komen en die de gedeelde belangen van een bevolking vergroten, de prioriteit krijgen. Het gevoel van een sociaal-politieke gemeenschap kan op deze wijze bevorderd worden, waardoor het vertrouwen binnen de gemeenschap na een conflict weer toe kan nemen (Oosterom 2009).

Vertrouwen en conflict blijken dus nauw tot elkaar verbonden te zijn. Als individuen of bepaalde groepen onderling vertrouwen hebben, zal bij het ontstaan van een conflict deze vertrouwensrelatie tussen groepen als eerste worden geschaad (Lewicki 2000:92). Conflicten vernietigen vaak de vertrouwensrelaties, verhogen het wantrouwen, breken het sociaal kapitaal af en zorgen voor een grote onrust op de betreffende plek. Hoe de vertrouwensrelaties vervolgens opnieuw opgebouwd worden, hangt af van de handelingen van de burgers en de overheid.

3. Vertrouwensrelaties in Guatemala (Raymon en Nynke)

Contexthoofdstuk

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op wat er in de literatuur geschreven is over vertrouwensrelaties in Guatemala. In het eerste gedeelte van dit hoofdstuk zal de geschiedenis van de Guatemalteekse Burgeroorlog worden besproken, waarbij zal worden ingegaan op zowel het vertrouwen in de overheid als het onderlinge vertrouwen. Ondanks de verhalen van burens die tegen elkaar vechten tijdens de burgeroorlog, zijn er wel degelijk hechte gemeenschappen te vinden. Vertrouwen is bij de bestudering van de Guatemalteekse geschiedenis en de hedendaagse post-conflictsituatie het belangrijke concept dat centraal zal staan. De bestudering van de vertrouwensrelaties in het verleden is belangrijk om op deze wijze een heldere blik te krijgen van de vertrouwensrelaties in de hedendaagse situatie. Hierbij zullen wij ons zowel toespitsen op de vertrouwensrelatie die de bevolking heeft met de overheidsinstanties alsmede op de interpersoonlijke vertrouwensrelaties.

3.1 Vertrouwen ten tijde van de Guatemalteekse Burgeroorlog (1960-1996)

Op 4 juli 1944 trad de Guatemalteekse dictator Jorge Ubico Castañeda gedwongen af, doordat de brute arbeidsomstandigheden onder de arbeiders op de plantages hadden geleid tot een groot wantrouwen in zijn regime, dat resulteerde in een stormachtig protest en een omvangrijke staking (Forster 1994). Na zijn aftreden was er sprake van een korte democratische periode die duurde totdat het Amerikaanse Central Intelligence Agency (CIA) in 1954 een staatsgreep steunde van Guatemalteekse militairen op de regering van de gekozen president Jacobo Arbenz Guzmán (Arriaza 2008:154). Carlos Castillo Armas, Guatemalteek en voormalig officier van de Amerikaanse militaire eenheid, werd vervolgens geïnstalleerd als president van Guatemala in 1954 (Paterson 2009:304). Hij draaide de hervormingsgezinde beleidsplannen van voormalig president Arbenz terug ten gunste van de Amerikaanse economie en verloor het vertrouwen van een deel van de Guatemalteekse bevolking. Alleen de elite, de grootgrondbezitters en het leger stonden aan zijn zijde.

Na de staatsgreep in 1954 werd Guatemala geregeerd door een reeks militaire regimes die het moesten opnemen tegen de linkse guerrillabewegingen (May 1999), die waren opgericht tegen de corrupte militaire machthebbers (Colletta 2000:56). In de jaren zeventig vonden er moordpartijen (op grootgrondbezitters/elite, gepleegd door guerrillabewegingen) en repressies (gestuurd door de militaire regimes) plaats. Van 1960 tot 1996 zijn er 200.000 mensen in Guatemala gedood ten gevolge van deze repressies (Arriaza 2008:153; Colletta 2000:57). Volgens Arriaza (2008:154) hadden deze conflicten in Guatemala een combinatie van verticale en horizontale vormen van geweld. Hiermee bedoelt Arriaza (2008) aan de ene kant dat op sommige plaatsen het geweld zich tussen een georganiseerd staatsapparaat en een (on)gewapend maatschappelijk middenveld afspeelde (verticaal), en aan de andere kant dit geweld bestond uit de meest voorkomende gevallen als buurman tegen buurman of militie tegen militie (horizontaal), met een wisselende mate van staatscontrole (Arriaza 2008:154). Veel gezinnen hadden zowel familieleden of vrienden bij de guerrilla's als bij de militaire regimes en werden dus gedwongen om een kant te kiezen. Op deze wijze zorgde het conflict voor scheuren in de gemeenschappen en families, en werd het interpersoonlijk vertrouwen aangetast (Arriaza 2008:156).

De overheidsregimes wilden vervolgens controle en richtten de burgerpatrouilles op. Deze werden PAC's (Patrullas de Autodefensa Civil) genoemd en bestonden uit inheemse burgers. De burgerpatrouilles werden op de hoogte gesteld door de lokale bevelvoerende officieren (meestal *ladinos*) dat als ze de bevolking hun gang lieten gaan en niet genoeg zouden onderdrukken, ze zelf gedood zouden worden als vermoedelijke opstandelingen (Arriaza 2008:156). Zo zorgde de overheid ervoor dat de leden trouw zouden blijven aan hun gezag en het vertrouwen in de overheid (ook al was het wellicht gedwongen) niet beschadigd raakte. De overheid liet ook met behulp van de militaire eenheid demonstratief zien dat in opstand komen geen verstandige keuze was, door willekeurige dorpelingen te dwingen hun eigen leden van de gemeenschap om te brengen (Arriaza 2008:154-156). Bij deze getraumatiseerde gemeenschappen en/of personen is aanzienlijk minder interpersoonlijk vertrouwen en vertrouwen in de overheidsinstanties aanwezig (Seligson 2000).

In 1983 greep de militair Óscar Humberto Mejía Victores de macht en beloofde de bevolking een terugkeer naar de democratie. Ondanks deze belofte zette het leger van Victores de militaire campagne voort met grote mensenrechtenschendingen als gevolg. In

1986 begon alsnog het vredesproces met de goedkeuring van een nieuwe grondwet, een civiele president gekozen door middel van verkiezingen en de aanwezigheid van meer persoonlijke vrijheden (Colletta 2000:58). De formele vredesbesprekingen tussen de guerrillaorganisaties en de nieuw gevormde regering kwamen op gang en werden uiteindelijk in 1996 definitief met een vredesakkoord ondertekend, waarbij zaken als democratisering, mensenrechten en sociaaleconomische vraagstukken waren opgenomen in de akkoorden (McIlwaine 2001).

3.2. Postconflict Guatemala

Met de vredesakkoorden was een langdurig gewapend, intern conflict eindelijk tot een eind gekomen, althans formeel gezien (McIlwaine 2001). De erfenis van de burgeroorlog was namelijk terug te vinden in sociale uitsluiting, stedelijk geweld en een zwak sociaal kapitaal. De Guatemalteken hebben, ondanks deze getekende afspraken, nog steeds weinig vertrouwen in de overheidsinstanties. Bovendien zijn alle mensenrechtenschendingen die hebben plaatsgevonden zowel mentaal als (wellicht) fysiek niet snel te vergeten (Zoon 2007:65).

3.2.1. Vertrouwen in de overheid in postconflict Guatemala

Vertrouwen blijft lastig terug te winnen. Dat blijkt onder andere uit het feit dat het gedeelte van de Guatemalteekse bevolking die aan de kant stond van de *guerilla*-groeperingen, niet snel heeft toegeven aan verzoeningsacties met de overheid (Arriaza 2008). Een dergelijke verzoeningsactie was de herdenking van het gewapende conflict en haar slachtoffers, bijvoorbeeld door stil te staan bij het tienjarige bestaan van de Vredesakkoorden. De bevolking reageerde vrij negatief op deze herdenking, omdat er weinig terechtgekomen was van de beloftes die in de Vredesakkoorden staan (Zoon 2007:65), zoals de sociale voorzieningen of landhervormingen die nooit waren uitgevoerd. Bovendien had de overheid in het algemeen een beperkte hoeveelheid middelen om bijvoorbeeld een herdenking zoals deze tot stand te brengen. De overheid probeerde dit op te lossen door de belastingen te verhogen. Dit leidde tot nog grotere gevoelens van wantrouwen onder de bevolking. De overheid kon destijds wel aangeven dat de bevolking niets hoefde te vrezen (McIlwaine

2001). Hier kunnen echter wel vraagtekens bij geplaatst worden. Vandaag de dag is er namelijk nog steeds veel straffeloosheid in Guatemala.

Deze straffeloosheid heeft gezorgd voor minder vertrouwen van de mensen in de staat en ook voor het vormen van groepen die hun eigen veiligheid organiseren. Guatemalteken namen het recht in eigen handen door bijvoorbeeld mensen te *lynchen*. Het blijkt ook dat Guatemala één van de meest gewelddadige landen is van Latijns-Amerika, waar zo'n 6000 moorden in 2010 plaatsvonden, met een gemiddelde van meer dan 40 moorden per 100.000 inwoners per jaar. Een groot gedeelte van dit geweld is te wijten aan criminele activiteiten, drugsmokkel en activiteiten van jeugdbendes (Van der Borgh 2014:63-64). Er is huiselijk geweld en er vinden conflicten plaats (bijvoorbeeld tussen dorpen), waarbij het formele rechtssysteem nauwelijks betrokken is bij het oplossen hiervan (World Bank 2004:201).

Er is geen sprake van het opnieuw oplaaien van een nieuw grootschalig conflict, maar het grootste deel van de onderliggende oorzaken van het oude conflict zijn wel blijven bestaan. Dit zijn onzekerheid over de toekomst, gebrek aan rechtvaardigheid, racisme (richting inheemse bevolkingsgroepen) en wijdverbreide armoede (Sørensen 2003:143). Doordat het rechtssysteem nog niet goed functioneert, is het voor de Guatemalteken nog steeds lastig om hun overheid te vertrouwen (Zoon 2007:65). De overheid heeft voor de meeste burgers weinig betekend en hoeft dus niet op enig vertrouwen van de burgers te rekenen.

3.2.2. Interpersoonlijk vertrouwen in postconflict Guatemala

Vele sociale relaties waren door het conflict beschadigd (Kauffman 2005:10). Tegenwoordig wonen ex-PAC leden nog steeds zij aan zij met slachtoffers van het conflict, in de dorpen van Guatemala. Er zal "sociale verzoening" plaats moeten vinden. Bij dit proces hoort dat de waarheid over het conflict boven tafel moet komen (Jonas 2000:235). Jonas (2000:235) denkt dat dit nog ver weg is voor Guatemala, aangezien het leger geen verantwoordelijkheid wil nemen voor zijn misdaden. Op deze manier zullen daders en slachtoffers niet met elkaar verzoenen.

Toch zijn er ook positievere geluiden. Ondanks de straffeloosheid probeerde de Guatemalteekse bevolking voor een verbetering van het sociaal kapitaal te zorgen (Colletta

2000:69). Dit beperkte ze dan wel voornamelijk tot maatschappelijke betrokkenheid bij de bescherming en ontwikkeling van de gemeenschappen. Hierbij waren de voorziening in primaire levensbehoeften, het beschikbaar stellen van vruchtbare grond voor de economische groei en de gesteldheid van de gemeenschappen, belangrijke aandachtspunten voor de bevolking (Colletta 2000:53). In haar boek, vergelijkt Colletta (2000) twee dorpen met elkaar: Nebaj (Guatemala) en Hargeisa (Somalië). Ze schrijft dat ondanks dat deze gemeenschappen getraumatiseerd zijn door oorlog, er een hoge "sociale verantwoordelijkheid" is (Colletta 2000:68). Waar het mogelijk was, reageerde de Guatemalteekse samenleving met het vormen van *bridging social capital*. Waar discriminatie en onderdrukking was, reageerde de samenleving met *bonding social capital*. Zo boden sommige traditionele Maya-instituties een sociaal vangnet voor degenen die het meest door het geweld geraakt waren. Tevens verenigden nationale Maya organisaties zich om te vechten voor hun rechten tijdens de vredesbesprekingen en in het proces van opbouw (Colletta 2000:69).

Fischer (2003) sluit hierbij aan. Hij schrijft dat Mayagemeenschappen altijd al gesloten gemeenschappen zijn geweest. Zo spreekt elke gemeenschap haar eigen taal en blijven Maya's vooral binnen hun eigen dorpen en gemeenschappen. Vandaag de dag zijn Mayagemeenschappen nog steeds "geïsoleerd". Ze spreken nog steeds allemaal hun eigen taal en binnen de gemeenschap zijn de banden sterk (Fisher 2003:7).

4. Samenleven schept vertrouwen (Nynke)

Interpersoonlijk vertrouwen in Sololá

In het volgende hoofdstuk wordt de wijze behandeld waarop interpersoonlijk vertrouwen in Sololá tot uitdrukking komt. Eerst zullen we ingaan op wat Sololáteken verstaan onder interpersoonlijk vertrouwen en wanneer zij iemand vertrouwen. Daarna behandelen we interpersoonlijk vertrouwen tijdens het gewapend conflict. Hierbij kijken we naar interpersoonlijk vertrouwen in verschillende deelgebieden van het dagelijks leven: familie, kerkgemeenschap, werk en binnen etnische groepen. In de laatste paragraaf gaan we in op interpersoonlijk vertrouwen in Sololá van vandaag de dag. Weer kijken we naar dezelfde deelgebieden van het dagelijks leven. In deze laatste paragraaf wordt duidelijk dat vertrouwensrelaties in postconflict Sololá deels hersteld zijn. Vandaag de dag vertrouwen mensen die dicht bij hen staan. Mattias¹² legt uit waarom: “mensen die je niet kent, kun je niet vertrouwen, omdat je ze niet kent. Wie zijn ze, waar komen ze vandaan, wat doen ze, dus daarom moeten we samenleven met elkaar. Het samenleven schept vertrouwen”¹³.

4.1. Het concept “interpersoonlijk vertrouwen”

De meeste Sololáteken¹⁴ verstaan onder “vertrouwen”, dat ze geloven in iemand, ze persoonlijke dingen kunnen vertellen en dat de ander dit niet doorvertelt. Carlota¹⁵ legt uit: “dat ik een probleem kan vertellen aan jou [over haar huwelijk of problemen van haar kinderen] en jij dat probleem bewaart in je hart”¹⁶. Ze kennen de andere persoon en weten dat die eerlijk is. Niet roddelt en niet slecht praat over hen. Wat zorgt voor wantrouwen, is dat mensen niet doen wat ze zeggen. Wanneer anderen leugens vertellen of blijken te roddelen, verliezen Sololáteken hun vertrouwen in hen. Wat zorgt voor vertrouwen is dat “het woord en de daad” van de ander hetzelfde is. Iemand doet wat hij of zij zegt. Dit is ook wat Lewicki (2003) schrijft. Hij stelt dat wantrouwen plaats vindt, wanneer de *trustor* (degene die vertrouwd wordt) positieve vertrouwelijke verwachtingen van de *trustee*

¹² Mattias is pastoor van een Evangelische kerk in Sololá.

¹³ Interview Mattias, 19-03-2015.

¹⁴ De naam voor inwoners uit Sololá en zoals we de informanten uit ons onderzoek noemen.

¹⁵ Carlota is huisvrouw.

¹⁶ Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

(degene die de *trustor* vertrouwt) schaadt (Lewicki 2003). Wanneer mensen roddelen en niet doen wat ze beloven, ontstaat er wantrouwen.

Sololáteken vertrouwen mensen die dicht bij hen staan. Hele goede vrienden en familie. Mensen die bij hen in huis komen. Maria¹⁷ geeft aan waarom: "wanneer ik iemand ken, kan ik praten over persoonlijke dingen die zijn gebeurd. Dan weet ik dat als ik het vertel, die persoon het niet door gaat vertellen"¹⁸. Sololáteken vertrouwen mensen die ze kennen, maar dit betekent niet dat ze iedereen vertrouwen die ze goed kennen. Zo zegt Theresa¹⁹ dat ze bepaalde familieleden juist niet vertrouwt, doordat ze hen goed kent. Ze weet dat deze familieleden haar problemen doorvertellen.

Volgens de inwoners van Sololá is vertrouwen ook dat ze elkaar geld uit kunnen lenen en weten dat ze het weer terugkrijgen. Mensen die onbetrouwbaar zijn, geven het geld niet terug. Zo vertelt Nanda²⁰ dat ze geen vertrouwen heeft in haar broers, omdat als ze hen driehonderd *quetzal*²¹ uitleent, zij dat geld niet teruggeven. Als mensen elkaar helpen en diensten verlenen, is er vertrouwen nodig. Dit stelt Misztal (1996) ook. Hij zegt dat voor het verlenen van diensten aan elkaar (reciprociteit), er interpersoonlijk vertrouwen aanwezig moet zijn. Vertrouwen en samenwerken zijn concepten die nauw met elkaar verbonden zijn.

Tegelijkertijd zijn er ook Sololáteken die aangeven dat elkaar helpen en elkaar vertrouwen twee verschillende dingen zijn. Zo zegt Theresa dat ze iedereen helpt, maar niet iedereen vertrouwt²². Claudia²³ deelt hetzelfde standpunt over de relatie tussen hulp en interpersoonlijk vertrouwen: "je doet het en je verwacht er niks voor terug, dus je hoeft niet per se vrienden te zijn". Bij een natuurramp bijvoorbeeld, helpen mensen elkaar, ook al kennen ze elkaar niet. Claudia: "de mensen zeggen 'als ik een keer in de problemen ben, vind ik het ook fijn dat anderen mij helpen'"²⁴.

¹⁷ Maria is huisvrouw.

¹⁸ Interview Maria, 30-03-2015.

¹⁹ Theresa is huisvrouw.

²⁰ Nanda is huisvrouw en werkzoekende.

²¹ Guatemalteekse munteenheid.

²² Informeel gesprek Theresa, 04-03-2015.

²³ Claudia werkt bij de NGO Movimiento por la Paz, in Panajachel.

²⁴ Interview Claudia, 05-03-2015.

4.2. Interpersoonlijk vertrouwen tijdens het gewapend conflict

Veel Sololáteken vertellen dat sociale relaties moeizaam waren tijdens het conflict. Mensen vertrouwden niemand. Het was een periode van angst en verdriet. Ana²⁵ vertelt dat er geen vrijheid was om naar buiten te gaan. De regering had een avondklok ingesteld, wat inhield dat mensen na 20:00 uur niet meer de straat op mochten. Deden mensen dat wel, dan dacht het leger dat ze *guerilleros* waren en werden ze vermoord. Ook Alberto²⁶ vertelt dat mensen weinig naar buiten gingen:

mensen gingen niet op dit uur de straat op [16:00 uur] (...). Iedereen in huis. (...) Je mocht geen radio luisteren. Je kon het opzetten, maar met heel zacht volumen, want als het leger langskwam en hoorde je radio luisteren, klopten ze op de deur: "waarom luister je radio? Wat luister je?" Want er was een geheime radio van de guerilla. Dus het leger dacht dan dat de mensen dit radiokanaal aan het luisteren waren²⁷

Doordat mensen beperkt waren om naar buiten te gaan, konden ze geen activiteiten doen met collega's, familieleden of kerkgenoten. Mensen bleven in huis.

In ons theoretisch kader is geschreven dat in tijden van conflict er minder sterke sociale banden in de samenleving aanwezig zijn. Volgens Colletta (2000) vertrouwen mensen elkaar minder in tijden van conflict en Haider (2011) voegt daar aan toe dat conflict zorgt voor een verslechtering van vertrouwensrelaties. Dit wordt bevestigd door de Sololáteken. Carlota legt uit dat er altijd wantrouwen was:

Opeens hoorde je dat ze waren gekomen om een familie te vermoorden. En hoorde je dat die familie onderdeel was van de guerilla. Hierom zochten families elkaar niet op, praatten ze niet met elkaar, omdat ze bang waren dat de buurman je zag met de andere familie en de soldaten zouden denken dat je onderdeel was van de guerilla²⁸

²⁵ Ana werkt als verkoopster van parfum en sieraden, en woont alleen.

²⁶ Alberto is journalist in Sololá.

²⁷ Interview Alberto, 31-03-2015.

²⁸ Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

Mensen groetten elkaar niet. Carlota's zoon Marcos²⁹ en dochter Tamara³⁰ voegen hier aan toe: "de meerderheid van de mensen had angst, kon niet naar buiten. En als ze naar buiten gingen, praatten ze niet, want ze konden vermoord worden. (...) Dan zag iemand jou praten met iemand anders en als het soldaten waren.." ³¹. Buren hielpen elkaar ook niet en verenigden zich niet³². Nanda concludeert: "mensen leefden meer individueel"³³.

Arriaza (2008) stelt dat tijdens het gewapend conflict er in Guatemala burgerpatrouilles werden opgericht ("Patrullas de Autodefensa Civil", afgekort PAC-eenheden), waarbij soms leden van deze PAC's leden van hun eigen gemeenschap om moesten brengen (Arriaza 2008:154-156). Claudia zegt hetzelfde en vult aan dat in het dorp spionnen en geheime politie actief waren. Zij werkten voor het leger en werden door het leger betaald, om *guerilleros* te verraadden. De regering betaalde de spionnen rond de tweehonderd *quetzal*, wat een aardig bedrag was in die tijd³⁴.

Het geweld van PAC-leden kan gezien worden als een horizontale vorm van geweld, geweld van buurman tegen buurman (Arriaza 2008). Alberto verklaart dit nader: "bijvoorbeeld, je had iets verkeerd gedaan tegen een vriendin. Dan ging zij naar het leger. Zei ze: 'kijk, die Nynke, alle nachten komt de *guerilla* bij haar thuis, geeft ze de *guerilla* te eten'. Dan kwam het leger naar jouw huis en nam je mee. Het was niet waar, maar het was een leugen. Dit gebeurde heel veel"³⁵. Mensen hadden persoonlijke problemen en "maakten gebruik" van het conflict. Hun ruzie had niks te maken met de politieke situatie. Er werd niet onderzocht of de leugen waar was. Op deze manier zijn veel onschuldige mensen vermoord. Mensen vertrouwden hun buren niet. Ze wisten namelijk niet of hun buren hen iets aan konden doen.

Toch gold dit niet voor heel Sololá, want Arturo³⁶, Theresa, Juan³⁷ en Ana geven aan dat er in hun deel van de wijk in San Antonio wel vertrouwen was tussen buren. Er woonden toen nog weinig mensen in San Antonio. Buren hielpen elkaar. Bijvoorbeeld als iemand een

²⁹ Marcos is scholier.

³⁰ Tamara werkt in een drukkerij.

³¹ Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

³² Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

³³ Interview Nanda, 26-03-2015.

³⁴ Interview Claudia, 05-03-2015.

³⁵ Interview Alberto, 31-03-2015.

³⁶ Arturo's huidige beroep is onbekend.

³⁷ Juan werkt om de dag als beheerder van een voetbalveldje in San Antonio.

auto nodig had om naar het ziekenhuis te gaan, of door het geven van adviezen³⁸. Volgens Ana hielpen mensen in San Antonio elkaar vooral moreel gezien en niet met geld: "qua geld was iedereen hetzelfde. Er was geen geld. Er was armoede. Mensen konden elkaar niet helpen. (...) Mensen gaven elkaar adviezen. Dat vooral. (...) Dat je verenigd bent en dat je voor elke situatie op elkaar kon rekenen"³⁹.

Binnen families waren sociale relaties meestal goed. Nanda, Ana, Arturo, Alberto en Theresa vertellen dat familieleden elkaar tijdens het conflict hielpen met problemen. Alberto legt uit dat ze elkaar adviezen gaven: "als er serieuze problemen waren, dan kwamen we samen in het huis. Mijn vader gaf een overdenking van de bijbel en dan gingen we bidden, dat de Heer ons zou helpen"⁴⁰.

Ana en Juan geven als reden voor deze goede sociale relaties, dat het niet slim was om te splitsen als familie. Ana: "je kon niet splitsen, want dat werkte niet. De één hier en de ander daar. (...) Dat was niet veilig. Beter om verenigd te zijn"⁴¹. Tamara: "elk familie beschermde alleen zijn eigen familie"⁴².

Dit beschermen van de eigen groep in tijden van conflict, komt ook terug in de theorie van Gellner (1988) en Simmel (1964). Volgens Gellner (1988) en Simmel (1964) kunnen mensen ten tijde van conflict simpelweg niet overleven zonder sociale cohesie. Hierom zal er ten tijde van conflict juist sociale cohesie (en vertrouwen) optreden, mits binnen dezelfde groep. Aangezien er in tijden van conflict geen overheid is die over de mensen waakt, moet de groep voor zichzelf zorgen. De groep moet zich verdedigen tegen aanvallen van buitenaf (Gellner 1988:144). Dit is precies hetzelfde als wat Ana en Juan aangeven. In hun ogen was het gezin tijdens het conflict een groep die zichzelf beschermde tegen aanvallen van buiten. Simmel (1964:88) gaat verder en legt uit dat de groep zijn krachten moet "centraliseren". In tijden van conflict moeten mensen zich wel organiseren, en daardoor bundelen mensen hun krachten (Simmel 1964).

Tegelijkertijd is er ook theorie die zegt dat er in tijden van conflict juist minder sterke sociale banden zijn. Zo zegt Colletta (2000) dat een conflict de sociale structuur binnen een

³⁸ Interview Juan, 15-04-2015; interview Theresa, 08-04-2015.

³⁹ Interview Ana, 26-03-2015.

⁴⁰ Interview Alberto, 31-03-2015.

⁴¹ Interview Ana, 26-03-2015.

⁴² Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

staat aantast en daardoor de samenleving verdeeld raakt. Volgens haar vindt er juist schending van vertrouwen plaats en is er minder vertrouwen aanwezig in een conflictsituatie (Colletta 2000). Dit wordt ook bevestigd door de Sololáteken. Niet alle families in Sololá waren hecht. Claudia vertelt dat er verdeeldheid was binnen families: "binnen dezelfde familie kon het voorkomen dat er *guerilla*-strijders waren en anderen die werkten voor het leger, of lid waren van de PAC"⁴³. Of dat er een vader was die bijvoorbeeld het leger steunde en zijn zoon die meevocht met de *guerilla*⁴⁴. Dat gebeurde meer op het platteland dan in Sololá zelf. Volgens Alberto kwam dat doordat families op het platteland vaker op verschillende plekken woonden. Hier profiteerde de *guerilla* van. Dan kwam de *guerilla* en overtuigden ze de zoon ervan om met hen mee te werken. Dan zei de zoon: "ik weet niet wat mijn vader ervan vindt". Maar de *guerilla* zei: "je vader is niet hier, die woont daarboven"⁴⁵.

Tijdens het conflict gingen mensen niet veel naar de kerk. Mensen waren namelijk bang, omdat militairen ook naar de kerk kwamen (om nieuwe leden te werven). Daarbij was het niet mogelijk om 's avonds naar diensten te gaan, door de avondklok⁴⁶. Luna⁴⁷ vertelt dat hierom mensen overdag naar de kerk kwamen: "mensen gingen door met bijeenkomen, omdat ze een plek nodig hadden waar ze een beetje hoop konden vinden. Dat vonden ze niet in hun gemeenschappen, niet in de familie, (...) dus gingen ze naar de kerk"⁴⁸. Hierin is te zien dat de groep zich in tijden van conflict beschermt tegen aanvallen van buiten (Gellner 1988; Simmel 1964).

Mensen baden voor elkaar en waren verbonden. Ana en Tamara vertellen dat de Evangelische kerk en de Katholieke kerk mensen hielp. De Katholieke kerk hielp met eten en hielp mensen die wees of weduwe waren geworden. Er werden projecten opgezet dat ze een plek hadden om te werken (de weduwen), omdat ze niemand meer hadden die in hun levensonderhoud voorzag. De Katholieke kerk hielp ook op een morele manier⁴⁹. Tamara vertelt dat mensen altijd naar de Evangelische kerk konden komen als ze zich niet veilig

⁴³ Interview Claudia, 05-03-2015.

⁴⁴ Interview Alberto, 31-03-2015.

⁴⁵ Interview Alberto, 31-03-2015.

⁴⁶ Interview Nanda, 26-03-2015; Interview Ana, 26-03-2015.

⁴⁷ Luna werkt bij de NGO Corazones y Manos, in Sololá.

⁴⁸ Interview Luna, 11-03-2015.

⁴⁹ Interview Ana, 26-03-2015.

voelden, om te bidden dat het conflict snel over zou zijn. In Theresa's Evangelische kerkgemeenschap hielpen ze elkaar met eten, medicijnen en adviezen⁵⁰.

Zoals gezegd waren de mogelijkheden om samen activiteiten te doen beperkt. Net als bij de kerkgemeenschap, deden collega's niet of nauwelijks activiteiten met elkaar. Theresa vertelt dat dit niet kon, aangezien het verboden was om met meer dan vijf mensen samen op één plek te zijn. Hierom ging iedereen na zijn werk meteen naar huis. Er was volgens Theresa daarentegen wel vertrouwen tussen collega's. Collega's vertelden elkaar privé-zaken⁵¹. Arturo geeft eveneens aan dat er vertrouwen was tussen hem en zijn collega's. Arturo's relatie met zijn collega's was goed en ook hij besprak privé-zaken met hen⁵².

David werkte tijdens het conflict in het leger. Hij vertelt dat er wel soldaten waren die overliepen naar de *guerilla*, maar dat er over het algemeen vertrouwen was⁵³. De theorie van Simmel (1964:89) sluit hierbij aan. Hij stelt namelijk dat het leger een gecentraliseerde groep van mensen is. Alleen door krachten te bundelen, door sociale cohesie binnen de groep, kan het leger goed functioneren (Simmel 1964:89). Hierom moet er dus sociale cohesie en vertrouwen zijn binnen het leger, wil het leger haar taak goed kunnen vervullen.

Over vertrouwensrelaties binnen de groep *indigenas*, zijn Sololáteken verdeeld. Zo zegt Carlota dat er wantrouwen was tussen indigenas: "families zochten elkaar niet op, praatten niet met elkaar, omdat ze bang waren dat een buur hen zou zien en de soldaten zouden denken dat ze onderdeel waren van de *guerilla*"⁵⁴. Colletta (2000:3) en Haider (2011:15) stellen hetzelfde, met hun standpunt dat er in tijden van conflict minder sterke sociale banden in de samenleving aanwezig zijn en conflicten zorgen voor een verslechtering van vertrouwensrelaties.

Mac Ginty en Williams (2009) voorspelden juist dat in tijden van conflict er *bonding social capital* plaats zou vinden, sociale banden binnen de groep juist zouden worden versterkt. Juan bevestigt dit: "hier in Sololá waren we verenigd. De bevolking was verenigd tegen het leger. We waren verenigd tegen de *guerilla*, want we waren niet met de één, niet

⁵⁰ Interview Theresa, 08-04-2015.

⁵¹ Interview Theresa, 08-04-2015.

⁵² Interview Arturo, 31-03-2015.

⁵³ Interview David, 09-04-2015.

⁵⁴ Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

met de ander. (...) Tussen indigenas was er vertrouwen⁵⁵. *Indigenas* waren georganiseerd en hadden vertegenwoordigers. Hierbij sluiten Simmel (1964) en Gellner (1988) aan, met hun standpunt dat conflicten zorgen voor sociale cohesie binnen groepen. Zij voorspelden dat de groep bijeen blijft in tijde van conflict, als overlevingsmechanisme. Mac Ginty en Williams (2009) zeiden dat *bridging social capital* juist niet plaats zou vinden, het aanhalen van banden tussen verschillende groepen. Tijdens het conflict waren banden tussen *ladinos* en *indigenas* in Sololá juist niet sterker⁵⁶.

4.3. Interpersoonlijk vertrouwen in post-conflict Sololá

Het blijft lastig om huidige vertrouwensrelaties als oorzaak van het conflict te zien. Veel Sololáteken geven aan anderen niet te vertrouwen als die roddelen of niet doen wat ze beloven. Tijdens het conflict waren er spionnen actief en verraadden mensen elkaar. Hierdoor zou het kunnen dat door het conflict, mensen elkaar niet vertrouwen met de reden dat de ander iets anders doet wat hij/zij verwacht. Tegelijkertijd laat de theorie zien dat over het algemeen, mensen elkaar niet vertrouwen als "het woord en de daad" van de ander niet hetzelfde is (Lewicki 2003:z.p.). Wanneer mensen dus roddelen, niet doen wat ze beloven, ontstaat wantrouwen. Dit geldt overal ter wereld, niet alleen voor post-conflictsituaties. Het zou dus kunnen dat inwoners van Sololá door het conflict mensen wantrouwen die achter hun rug om praten, maar tegelijkertijd is dit iets wat ook geldt in samenlevingen die geen gewapend conflict gekend hebben.

Er zijn Sololáteken die aangeven niemand te vertrouwen, zoals Sara⁵⁷. Zij zegt juist dat dit door het conflict komt. Volgens haar is het beter om je mond te houden, met niemand een band te hebben. Anders krijg je namelijk ruzie met deze persoon en zegt hij/zij: "die Nynke is vervelend, zij moet vermoord worden"⁵⁸. Arturo sluit hierbij aan en zegt dat hij niet van groepen houdt. Hij zegt dat het beter is om conflict te vermijden. Alleen van een afstandje toe te kijken, maar je nergens in te mengen⁵⁹. Het standpunt van Arturo en

⁵⁵ Interview Juan, 15-04-2015.

⁵⁶ Interview Claudia, 05-03-2015.

⁵⁷ Sara werkt als schoonmaakster bij mensen thuis.

⁵⁸ Interview Sara, 08-04-2015.

⁵⁹ Interview Arturo, 31-03-2015.

Sara bevestigt wat Kauffman (2005:10) stelt, dat vele sociale relaties door het conflict beschadigd zijn.

Er zijn ook Sololáteken die zeggen dat vertrouwen in Guatemala aan het herstellen is, zoals Luna: "de mensen werden verplicht anderen te vertrouwen, want je kunt niet alleen werken. Je moet in een groep of team werken (...), om je doelen te kunnen bereiken. (...) Sinds de oorlog is Guatemala weer haar bruggen van vertrouwen aan het herstellen. En niet alleen hier in Sololá, maar ook in andere departementen in Guatemala"⁶⁰. Dat betekent dat ondanks de straffeloosheid, ondanks dat het leger geen verantwoordelijkheid wil nemen voor haar misdaden (Jonas 2000), vertrouwensrelaties aan het herstellen zijn. Dit staat weer in tegenstelling tot wat Jonas (2000) voorspelde, dat "sociale verzoening" voor Guatemala nog ver weg is. In deze paragraaf zal blijken dat verzoening wel degelijk heeft plaatsgevonden. Mensen hebben namelijk wel degelijk vertrouwen in bepaalde mensen in hun omgeving. En voor het opbouwen van vertrouwen is verzoening nodig (Lewicki 2003; Behnia 2004; Lu 2008).

De meeste Sololáteken geven aan vertrouwen te hebben in hun buren. Ze vertrouwen niet alle buren. Ana, Rina⁶¹, Nanda en Theresa zeggen dat dit komt, doordat deze buren roddelen en vervelende dingen over hen zeggen. Rina vertrouwt haar buren niet, omdat ze hen nooit spreekt. Sololáteken zeggen niet dat het conflict heeft gezorgd voor wantrouwen tussen buren. Ana zegt buren wel te groeten, ook al vertrouwt ze hen niet. Ze helpt hen echter niet. Ze zegt dat het beter is als ze zich niet met elkaar bemoeien⁶².

Tegelijkertijd zijn er buren die elkaar wel vertrouwen. Buren organiseren activiteiten met elkaar. Maria en Nanda geven aan samen met buren Oud-en-Nieuw te vieren, een dorpsfeest te hebben en samen met Kerst de straat schoon te maken. Met sommige buren vieren mensen verjaardagen, feesten, bruiloften en begrafenissen. Nanda vertelt dat buren elkaar advies geven, spullen schenken (eten) of op visite gaan als een buur ziek is⁶³. Rina zegt dat als iemand doodgaat, de buurt de betreffende familie helpt met eten. En als

⁶⁰ Interview Luna, 11-03-2015.

⁶¹ Rina is huisvrouw.

⁶² Informeel gesprek Ana, 10-03-2015.

⁶³ Interview Nanda, 18-03-2015.

iemand dringend naar het ziekenhuis moet en er geen ambulance rijdt, een buur middenin de nacht zijn auto beschikbaar stelt⁶⁴.

Daarbij helpen burens elkaar door het bieden van veiligheid. Maria vertelt over een man die 's nachts voor haar poort zat. Haar buurman belde op: "hij zei: 'ben je thuis?'. 'Ja, waarom?' zei ik. 'Er staat een man buiten' zei hij. Het was één of twee uur 's nachts. (...) 'Jullie mogen niet naar buiten' [zei de buurman], 'ik blijf hier en zal jullie huis bewaken'. Hij was wakker. (...) Hij sliep niet om ons, om ons te bewaken"⁶⁵. Later bleek dat de man dronken was. Hij was in de war met zijn huis. Maria's buurman dacht dat het een inbreker was. Juan en Theresa zeggen dat dit in Guatemala-Stad anders werkt. Daar helpen mensen elkaar niet en zijn buurten niet zo georganiseerd⁶⁶.

San Antonio heeft tevens een buurtalarm⁶⁷. In de wijk zijn vier sirenes gebouwd. Als iemand een poging doet ergens in te breken, hoeft een buur alleen maar te schreeuwen of het alarm aan te zetten. Burens horen het alarm en komen massaal naar buiten, om de overtreder te zoeken en over te leveren aan de politie. Zo vertellen Carlota, Tamara en Marcos het verhaal van drie mensen uit Guatemala-Stad die twee jaar geleden een buschauffeur vermoordden. De daders wilden vluchten, maar dat lukte niet. Sololáteken belden elkaar razendsnel op, om alle vluchtwegen te sluiten. Ze zaagden bomen om en rolden keien op wegen naar andere dorpen, zodat de daders Sololá niet uit konden. Vervolgens heeft de bevolking de daders gepakt en gelyncht: ze hebben de daders in brand gestoken⁶⁸. Marcos legt uit dat doordat mensen in Sololá georganiseerd zijn, overtreders dit weten en niet naar Sololá komen.

Sololáteken geven aan veel vertrouwen te hebben in burens, doordat zij elkaar waarschuwen voor gevaar. Mensen kennen elkaar, weten van anderen in de buurt waar ze werken en waar ze wonen. In Sololá is grote sociale controle. Dit is ook naar voren gekomen in de theorie. Zo zegt Van der Borgh (2014:63-64) dat de wijdverbreide onveiligheid in Guatemala ervoor heeft gezorgd dat mensen hun eigen veiligheid zijn gaan organiseren. Guatemalteken hebben het recht in eigen handen genomen. Doordat het formele

⁶⁴ Interview Rina, 12-03-2015.

⁶⁵ Interview Maria, 30-03-2015.

⁶⁶ Interview Juan, 04-03-2015; interview Theresa, 25-02-2015.

⁶⁷ Dit buurtalarm is gefinancierd met geld van de mensen zelf. De overheid heeft hier niks aan mee betaald. Inwoners van San Antonio betalen elke maand 20 *quetzal* voor het onderhoud van het buurtalarm (interview Juan, 04-03-2015; interview Sara, 08-04-2015). Zie voor foto's van het buurtalarm, Figuur 1 en 2 in Bijlage 2.

⁶⁸ Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

rechtssysteem niet helpt bij het oplossen van conflicten, organiseren mensen hun eigen veiligheid en vinden er lynchings plaats (Van der Borgh 2014; World Bank 2004). Tamara's standpunt sluit hier op aan, die zegt dat de Sololáteken zich na het conflict zijn gaan organiseren tegen onveiligheid. Mensen zagen in dat wantrouwen niet werkte⁶⁹. Daar burenen tijdens het conflict geen woord tegen elkaar zeiden, seinen ze elkaar nu in als er gevaar dreigt. De opvatting van Douma (1986) sluit hierbij aan, die stelt dat wanneer de overheid slecht functioneert in een land, burgers zich groeperen, er "netwerken van burgerlijke betrokkenheid" ontstaan. Mensen voelen zich verbonden (Colletta 2000; Douma 1986).

Binnen de kerkgemeenschap is vertrouwen verschillend. Nanda⁷⁰ en Ana⁷¹ geven aan alleen vertrouwen te hebben in de pastoor. Ana vertelt haar problemen niet publiekelijk aan iedereen in de kerk, wat wel gebruikelijk is in haar kerkgemeenschap⁷². Ze zegt dat er mensen in de kerk zitten die haar problemen doorvertellen en daar heeft ze geen zin in⁷³. Theresa⁷⁴ zegt wel vertrouwen te hebben in andere mensen in de kerk, maar dit afhankelijk is van de persoonlijkheid van deze mensen⁷⁵. Sara⁷⁶ vertelt dat ze geen vertrouwen heeft in de mensen in haar kerkgemeenschap. Ze zegt dat als je een probleem hebt, ze je wel beloven om te helpen, maar ze uiteindelijk niet komen. Ze zeggen: "*adíos, succes ermee*"⁷⁷. Sololáteken zeggen niet dat ze door het conflict kerkleden zijn gaan wantrouwen.

Er zijn ook kerkleden die elkaar wel vertrouwen. Sololáteken geven aan dat mensen uit de kerkgemeenschap samen Kerst, Oud-en-Nieuw en verjaardagen vieren. Ook gaan ze samen op reis of excursies⁷⁸. Binnen de kerk zijn er verschillende commissies. Zo is er een commissie voor het verzorgen van de bloemen in de kerk, een commissie die langs huizen gaat om mensen te overtuigen van het Evangelische geloof of een commissie die voor mensen bidt⁷⁹. Binnen de kerkgemeenschap helpen mensen elkaar door voor elkaar te bidden. Dit doen ze allemaal gezamenlijk in de kerk of in een speciale commissie die bij de

⁶⁹ Interview Carlota en familie, 04-04-2015.

⁷⁰ Nanda gaat naar de *iglesia cristiana*, wat "Christelijke kerk" betekent in het Spaans.

⁷¹ Ana gaat naar de Evangelische kerk.

⁷² Observatie in Evangelische kerk Ana, 10-03-2015.

⁷³ Informeel gesprek Ana, 24-04-2015.

⁷⁴ Theresa gaat naar de Evangelische kerk.

⁷⁵ Interview Theresa, 04-03-2015.

⁷⁶ Sara gaat naar de Evangelische kerk.

⁷⁷ Interview Sara, 02-03-2015.

⁷⁸ Informeel gesprek Theresa, 04-03-2015; informeel gesprek Ana, 05-03-2015.

⁷⁹ Informeel gesprek Ana, 19-03-2015.

mensen thuis langs gaat. Zoals het geval was bij Ana, toen ze een ongeluk kreeg en een deel van haar ruggenwervel brak. De mensen van haar Evangelische kerkgemeente organiseerden toen een dienst bij Ana in huis. Met z'n allen hebben ze gebeden voor Ana en volgens Ana heeft dat geholpen⁸⁰.

Binnen de Evangelische en Christelijke kerkgemeenschap helpen mensen elkaar niet alleen door voor elkaar te bidden, maar ook in materiële zin. Als iemand een probleem heeft, gaan mensen bij elkaar op visite, vragen ze hoe het gaat of geven ze elkaar advies. Zo vertelt Clara⁸¹ dat ze in haar kerk⁸² geld inzamelen voor een arme familie binnen hun gemeenschap⁸³.

Leden van de Evangelische kerk in Sololá hebben vaak minder vertrouwen in Katholieken, dan in mede-*evangelicos*⁸⁴. Ana geeft aan dat dit komt doordat de Katholieke kerk minder regels heeft, Katholieken alcohol mogen drinken, mogen roken en vaak meer dan één partner hebben. In de Evangelische kerk daarentegen, houden mensen zich strikt aan de bijbel⁸⁵. Er is dus meer *bonding social capital* en minder *bridging social capital* aanwezig tussen kerkleden van Sololá (Gittell en Vidal 1998; Putnam 2000; Schuller 2000). Juan⁸⁶ zegt dat het hem niet uitmaakt, iedereen zich Christen voelt. Hij zegt wel dat hij meer vertrouwen heeft in medechristenen, dan in mensen die niet naar de kerk gaan. Dat komt doordat Christenen handelen vanuit hun eigen geloof. Ze doen geen verkeerde dingen en wanneer wel, vragen ze God om vergeving. Mensen die niet naar de kerk gaan, doen dat niet, aldus Juan⁸⁷.

Luna en Juan geven aan dat er binnen de kerkgemeenschap een sterke factor is dat mensen bindt: het geloof. Dit zorgt ervoor dat mensen elkaar vertrouwen. Juan: "we zijn allemaal zonen van God". Juan vertelt dat hij na het conflict in de kerk geleerd heeft om mensen te respecteren en van mensen te houden: "vroeger, in mijn geval, hadden wij geen respect, groetten wij niet. Maar toen we in de kerk waren, oriënteerden we ons. Ze gaven

⁸⁰ Informeel gesprek Ana, 10-03-2015.

⁸¹ Clara is werkzoekende en heeft gewerkt als kleuterleidster.

⁸² Clara is Carlota's dochter, en gaat dus naar dezelfde Evangelische kerkgemeente als Carlota, Tamara en Marcos.

⁸³ Informeel gesprek Clara, 16-03-2015.

⁸⁴ *Evangelicos* zijn leden van de Evangelische kerk.

⁸⁵ Informeel gesprek Ana, 12-03-2015.

⁸⁶ Juan gaat naar de Katholieke kerk.

⁸⁷ Interview Juan, 10-03-2015.

ons voorbeelden⁸⁸. In het geval van Juan, zou het kunnen zijn dat de kerk heeft gewerkt als verzoeningsmechanisme. Sololáteken door de boodschap van de kerk om met elkaar te verzoenen, ook daadwerkelijk verzoenden met elkaar (Ganzevoort 1999). Voor het herstellen van vertrouwensrelaties, is verzoening nodig (Lewicki 2003; Lu 2008).

Vertrouwensrelaties op het werk zijn ook verschillend. De meeste Sololáteken geven aan een goede relatie te hebben met hun collega's. Zo legt Maria⁸⁹ uit dat als zij het druk had met haar taken, haar collega's haar kwamen helpen. Daarbij gaven ze elkaar adviezen⁹⁰. Arturo⁹¹ vertelt dat hij met collega's problemen besprak. Als Arturo ze nu tegenkomt op straat, maken ze een praatje⁹².

Op Maria's werk was geen tijd voor activiteiten met collega's buiten het werk. Ze werkte van 08:00 uur tot 20:00 uur. Hoewel Maria niet meer werkt, heeft ze nog steeds contact met haar collega's. Ze helpen elkaar nog steeds met adviezen en nodigen elkaar uit voor de verjaardagen van hun kinderen⁹³.

Arturo deed juist wel activiteiten met collega's buiten het werk. Ze gingen samen voetballen, praatten en vierden samen Oud-en-Nieuw⁹⁴. Dit verschil tussen Arturo en Maria kan aan de werktijden liggen. Luna zegt ook dat collega's activiteiten met elkaar doen buiten het werk: ze nodigen elkaar uit voor feesten of verjaardagen⁹⁵.

Ana doet daarentegen geen dingen met "vriendinnen" van het werk. Ze gaan niet naar elkaars verjaardagen, doen geen activiteiten samen⁹⁶. Ana zegt niet dat het conflict hieraan ten grondslag ligt.

Familierelaties zijn verschillend. Sommige Sololáteken hebben geen goede relatie met hun familieleden. Zoals Ana, die geen goede relatie met haar zussen heeft: "ze zijn heel boos. (...) Hun karakters waren altijd al sterk. (...) Toen we klein waren was er al veel ruzie. Vooral

⁸⁸ Semi-gestructureerd interview Juan, 15-04-2015.

⁸⁹ Maria werkte als verpleegster in de dorpen rond Sololá.

⁹⁰ Interview Maria, 30-03-2015.

⁹¹ Arturo werkte in de telefooncentrale van Guatemala-Stad.

⁹² Interview Arturo, 31-03-2015.

⁹³ Interview Maria, 30-03-2015.

⁹⁴ Interview Arturo, 31-03-2015.

⁹⁵ Interview Luna, 11-03-2015.

⁹⁶ Informeel gesprek Ana, 19-03-2015.

tussen mijn zussen [onderling], want ik maakte bijna nooit ruzie⁹⁷. Theresa geeft aan sommige familieleden niet te vertrouwen, omdat ze hun persoonlijkheden kent. Ze weet dat ze dingen doorvertellen, praten over anderen⁹⁸. Sololáteken zeggen echter niet dat dit wantrouwen aan het conflict te wijten is.

Juan, Maria, Carlota en Alberto geven juist aan familieleden wel te vertrouwen. Ze helpen elkaar soms met geldbedragen, maar meestal met adviezen voor problemen. Maria: "ik belde mijn broer op. Ik zei: 'gaat het goed met je?' 'Waarom?' zei hij. 'Ik weet het niet, ik vraag het je' zei ik. En toen begon hij te huilen en vertelde dat het slecht met hem ging, hij in de problemen zat. (...) Hij vertelde me alles en ik praatte met hem, wat oplossingen waren en welke oplossingen ik kon geven"⁹⁹.

Inwoners van Sololá geven aan dat over het algemeen de relatie tussen *ladinos* en *indigenas* niet goed is. Er is veel racisme in Guatemala. Discriminatie van *ladinos* op *indigenas* en ook andersom. Maria¹⁰⁰: "een keer op school, (...) was er een meisje die tegen mij zei [op een kleinerende manier]: 'ha, jij bent een *kaqchikel*¹⁰¹, ik ben een *ladino*'. En ik: 'welke waarde heb je dat jij een *ladino* bent? Je bent niks', zei ik, 'arm meisje, wat zelig'. Ik ben heel trots om *kaqchikel* te zijn. (...) Ik zeg niet: 'hij is een *ladino*', nee. Maar doordat zij me verkeerd behandelde, antwoordde ik op dezelfde manier"¹⁰². Maria geeft daarbij wel aan dat de relatie tussen *ladinos* en *indigenas* nu beter is dan vroeger. Ze zegt dat dit komt, doordat *indigenas* tegenwoordig studeren en er situaties zijn waarbij *ladinos* voor *indigenas* moeten werken. Maar ze zegt volmondig "ja" als ik vraag of ze meer vertrouwen heeft in *kaqchikeles* dan in *ladinos*¹⁰³. Luna¹⁰⁴ vertelt dat het racisme niet alleen aanwezig was tijdens het conflict, maar dat de oorsprong ligt in de kolonisatie van de Spanjaarden in Guatemala¹⁰⁵.

Daarbij zegt Luna dat racisme te zien is aan de manier waarop mensen zich uiten. *Ladinos* zingen racistische liedjes en *indigenas* doen net alsof ze een *ladino* niet begrijpen. Beide groepen houden zich bezig met hun eigen zaken. De literatuur stelt ook dat er in

⁹⁷ Interview Ana, 01-04-2015.

⁹⁸ Informeel gesprek Theresa, 04-03-2015.

⁹⁹ Interview Maria, 30-03-2015.

¹⁰⁰ Maria is een *indigena*.

¹⁰¹ Inheemse groep in Sololá.

¹⁰² Interview Maria, 30-03-2015.

¹⁰³ Interview Maria, 30-03-2015.

¹⁰⁴ Luna is een *ladino*.

¹⁰⁵ Interview Luna, 11-03-2015.

Guatemala racisme plaatsvindt richting inheemse bevolkingsgroepen (Sørensen 2003:143). Dit standpunt kan dus worden bevestigd, maar moet tegelijkertijd worden genuanceerd. Er vindt racisme plaats van *ladinos* op *indigenas*, maar tegelijkertijd is er ook racisme van *indigenas* op *ladinos*. Ana¹⁰⁶ ondersteunt dit: "soms doen de *indigenas* dingen en geven de *ladinos* de schuld. Of doen de *ladinos* dingen en geven ze de *indigenas* de schuld". En ze gaat verder: "dus daarom is het beter om gescheiden te blijven"¹⁰⁷. Beide groepen gaan hun eigen weg. Dit komt doordat mensen elkaar niet altijd kunnen begrijpen: "er zijn sommige *indigenas* die alleen *kaqchikel* praten. Dus hoe kunnen zij praten met *ladinos*? En als een *ladino* geen *kaqchikel* praat, (...) kunnen ze niet met elkaar communiceren, want ze begrijpen elkaar niet"¹⁰⁸. *Indigenas* vormen, met andere woorden, een hechte groep. Dit bevestigt het standpunt van Fischer (2003), die stelt dat Mayagemeenschappen altijd al gesloten gemeenschappen zijn geweest, waarbinnen tegenwoordig nog steeds sterke banden aanwezig zijn (Fischer 2003:7).

Het is heel verschillend of mensen elkaar vertrouwen. Sommige inwoners van Sololá wantrouwen elkaar, maar er is ook zeker vertrouwen aanwezig. Jonas (2000) en Kauffman (2005:10) stellen dat vertrouwensrelaties in Guatemala beschadigd zijn. Jonas (2000) gaat zelfs nog verder en zegt dat het proces van "sociale verzoening" nog ver weg is in Guatemala. Wat is gebleken is dat vertrouwensrelaties in sommige gevallen zwaar beschadigd zijn, maar zeker niet overal. Hierom komt het standpunt van Colletta (2000:68) en Fischer (2003:6) dichterbij de buurt. Zij zeggen dat ondanks gemeenschappen in Guatemala hevig getraumatiseerd zijn, er een hoge "sociale verantwoordelijkheid" in Guatemala aanwezig is. De Guatemalteekse bevolking probeert volgens Colletta (2000:69) voor een verbetering van het sociaal kapitaal te zorgen.

¹⁰⁶ Ana is eigenlijk *indigena*, maar voelt zich meer *mestizo*, wat ongeveer hetzelfde is als *ladino*.

¹⁰⁷ Interview Ana, 01-04-2015.

¹⁰⁸ Interview Ana, 01-04-2015.

5. De ideale democratie een heel eind weg (Raymon)

Vertrouwen in de overheid

“Eigenlijk is het vertrouwen in de overheid een fascinerend verschijnsel. Als de vertrouwensrelatie tussen de overheid en inwoners aanwezig is, horen we nauwelijks positieve verhalen. Alleen als het vertrouwen in de overheid (deels) afwezig is dan heeft iedereen een negatieve mening die ze niet verborgen houden”¹⁰⁹.

In de mediaberichten worden afnemende vertrouwensrelaties vaak aan het licht gebracht en wordt het beeld geschetst dat weinig burgers vertrouwen hebben in de overheid¹¹⁰. Alleen zijn deze berichten echt zorgelijk? Is de handelwijze van de overheid op zowel nationaal als lokaal niveau wel echt nadelig voor de bevolking? Deze handelwijzen hebben namelijk consequenties voor de wijze waarop de inwoners de overheid behandelen en hoe de overheid zich verbindt met de bevolking. Het belangrijkste bij deze vertrouwensrelatie is de vraag: “Wanneer hebben burgers het vertrouwen, wanneer hebben ze het niet, en wanneer weten ze niet of de overheid te vertrouwen is?” (Bos 2011).

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de vertrouwensrelatie tussen de Guatemalteekse overheid en bevolking ten tijde van de Guatemalteekse burgeroorlog. Aansluitend zal het hedendaagse vertrouwen in de nationale overheid en de staatsinstituties aan het licht gebracht worden. Vervolgens zal de politieke situatie belicht worden op zowel nationaal als lokaal niveau (in dit geval Sololá) om zo eventuele verschillen in vertrouwensrelaties op deze niveaus aan te duiden.

5.1. Vertrouwen ten tijde van de Guatemalteekse burgeroorlog

“Toen we door de straten moesten lopen tijdens de oorlog, stonden zowel links als rechts van de straat militairen opgesteld. Je moest dan in het midden langs de militairen heen lopen. Op zulke momenten wist je niet of je de militairen gedag moest zeggen of niet in de ogen aan moest kijken, want voor hetzelfde geld werd je vermoord”¹¹¹.

Gedurende de Guatemalteekse burgeroorlog was het voor de grootste groep Guatemalteken onmogelijk om een vertrouwensrelatie met de overheid te hebben. De

¹⁰⁹ Interview Enrico, 02-03-15.

¹¹⁰ Interview Miguel, 26-03-15.

¹¹¹ Interview Aaron, 10-03-15.

bevolking heeft veel geleden vanwege de discriminatie en vervolging door de overheid¹¹². Militaire regimes hadden de macht in handen tijdens de oorlog, waardoor de *guerrilla*strijders zich verstopten in departementen als Quiché, Coban en Peten¹¹³. De overheid zag echter de hele inheemse bevolking in deze regio's aan als *guerrilla*strijders, waardoor een ongelooflijk aantal *indigenas* is uitgemoord (Arriaza 2008:153). Deze genocide had een grote impact op de Guatemalteekse samenleving.¹¹⁴ "Armoede was aan de orde van de dag en de overheid bracht zonder mededogen soldaten in stelling en vermoorde iedereen"¹¹⁵.

Voor alle ondervraagde Sololáteken, en voornamelijk de oudere informanten¹¹⁶, is het duidelijk dat zij de overheid (en het leger dat de overheid diende) als aanstichters en slechteriken zien tijdens deze langdurige oorlog. Dat uiteindelijk de vredesakkoorden zijn getekend, wordt door de Sololáteken gezien als het werk dat de *guerrilla*strijders verricht hebben en niet als een cadeautje dat de overheid aan hen geschonken heeft. Doordat de *guerrilla*strijders namelijk gestreden hebben voor de verbetering van de mensenrechten en een eerlijk Guatemala, en trouw zijn gebleven aan deze idealen, moest de overheid uiteindelijk wel toegeven¹¹⁷. Hierbij moet een kanttekening gemaakt worden dat in werkelijkheid de Guatemalteekse overheid niet overstag ging door de druk van de linkse *guerrilla*beweging (Grandin 2005:46-67). De overheid had namelijk het initiatief genomen om met de URNG (Guatemalteekse Nationale Revolutionaire Eenheid) tot een vredesakkoord te komen (Nelson 2009:14-15). Alleen velen zijn van mening dat het nooit vrede is geweest, simpelweg op enkele papieren velletjes.

De Sololáteken geven aan dat ze op zichzelf aangewezen waren. Volgens Gellner (1988) moet de bevolking inderdaad voor zichzelf zorgen als de overheid de bevolking niet beschermt en zichzelf verdedigen tegen aanvallen van buitenaf. Alleen de personen die dicht bij de overheid stonden (via werk of familie) hadden wel vertrouwen in de overheid¹¹⁸. Op een gegeven moment kwam de overheid aanzetten met de PAC's (naast de militairen). De overheid zei dat de PAC's de bevolking ging beschermen, echter ook deze beloftes

¹¹² Interview Guadalupe, 04-04-15.

¹¹³ Rapport Waarheidscommissie.

¹¹⁴ Interview Aaron, 10-03-15.

¹¹⁵ Interview Hernandez, 09-03-15.

¹¹⁶ Interview Hernandez, 09-03-15; Interview Jesús, 23-03-15; Interview Fernando, 14-03-15.

¹¹⁷ Interview Fernando, 14-03-15.

¹¹⁸ Interview Geraldo, 17-03-15.

waren keiharde leugens¹¹⁹. In werkelijkheid traden de PAC's hard op tegen de bevolking, zoals de militairen deden. Bovendien hebben de PAC's ook onderlinge ruzies afgehandeld in de gedachte dat het de strijd tegen de *guerrillastrijders* was.

Mijn vader werd gevangen genomen door de PAC's en militairen, omdat ze dachten dat hij bij de *guerrillastrijders* hoorde. Hij werd in zijn borst getrapt, geslagen, bekogeld met stenen en over hem heen geürineerd. Elke dag dreigden de militairen dat ze hem in brand zouden steken [ze namen elke dag benzine mee]. Op een gegeven moment wilde hij ook een einde maken aan deze martelingen en smeekte de militairen om hem in brand te steken. De militairen deden dit nooit en vandaag de dag leeft hij nog steeds¹²⁰.

Tijdens de burgeroorlog hebben er verschrikkelijke gebeurtenissen plaatsgevonden, zoals blijkt uit het bovengenoemde voorbeeld. De overheid heeft volgens de Sololáteken nauwelijks actie ondernomen om het conflict te stoppen¹²¹, omdat ze veelvuldig het geweld als de oplossing zagen¹²². De bevolking wilde alleen een verbetering in de eigen rechten en levensomstandigheden¹²³, en hadden vrijheid en democratie hoog in het vaandel staan (Arriaza 2008). Volgens de Sololáteken blijft het lastig aan te wijzen hoe het conflict gestopt had moeten worden, omdat de overheid zich nooit verplaatst heeft in de gedachtes van de tegenstanders/*guerrillastrijders*. Bovendien bood de overheid geen bescherming voor de bevolking. Jesús zegt dat het in de oorlog verstandig bleek te zijn om te wonen in de stedelijke gebieden, omdat de overheid dacht dat alle vijanden zich bevonden in de landelijke gebieden (die vervolgens overhoop geschoten werden)¹²⁴. Op het platteland was geen bescherming, terwijl de stedelijke gebieden wel enigszins bescherming boden.

Niet alleen de eigen overheid werd verafschuwd door de lokale bevolking. Ook de andere overheden in de wereld¹²⁵ boden geen hulp om het conflict te stoppen,

¹¹⁹ Interview Fernando, 14-03-15.

¹²⁰ Interview Fernando, 14-03-15 (*ex-guerrillero*).

¹²¹ Het was de Guatemalteekse overheid die uiteindelijk begon met het opstellen van de Vredesakkoorden (Grandin 2005:46-67; Nelson 2009:14-15).

¹²² Interview Santiago, 15-03-15.

¹²³ Interview Guadalupe, 04-04-15.

¹²⁴ Interview Jesús, 17-03-15.

¹²⁵ Voornamelijk de rijke Europese landen (Engeland, Frankrijk, Duitsland) en de Verenigde Staten en Canada werden benoemd.

terwijl ze wel degelijk wisten hoe de situatie in Guatemala was. "De overheden moeten zich schamen, omdat ze tegenwoordig namelijk niets anders doen dan ingrijpen in conflictlanden. Ze hebben ons aan het lot overgelaten"¹²⁶. De *guerrilla*strijders streden in deze moeilijke tijd voor de toekomst, voor de eigen kinderen¹²⁷. Vooral voor de Sololáteken die de oorlog (of gedeeltes) hebben meegemaakt is het moeilijk om hun denkbeeld richting de overheid te wijzigen. Volgens deze oudere informanten zijn de politieke betrokkenen nog steeds dieven en moordenaars.

Tijdens de oorlog waren de verkiezingen simpelweg een persoonsverandering, waarbij de repressie gewoon continueerde. Presidenten kwamen, vertrokken en de corruptie bleef aanwezig. Presidenten als Fernando Lucas García¹²⁸, Oscar Mejía Victores en militairen als Otto Pérez Molina en Ríos Montt hebben achtereenvolgens veel misdaden tegen de bevolking gepleegd. Enkelen (van deze invloedrijke mensen in de oorlog) zijn uiteindelijk nog aangeklaagd met dank aan de inheemse Rigoberta Menchú¹²⁹. Gebaseerd op de opinie van de ondervraagden hebben deze aanklachten weinig zin gehad en is in vergelijking met het vertrouwen in het verleden in de overheid dan ook een weinig toenemende trend te zien¹³⁰. Na het conflict is de "vrede" namelijk wel getekend, alleen de politieke situatie in Guatemala is niet drastisch veranderd. Volgens de Sololáteken is de overheid nog steeds een corrupte bende die net zoals tijdens de oorlog in eigen belang handelt en iedereen die hierbij in de weg staat, uit de weg wil hebben. Toch zijn er wel sociale programma's opgestart, zoals *Mi Bolsa Segura*. Alleen een groot gedeelte van de bevolking heeft niet kunnen profiteren van deze programma's, omdat ze in (te) afgelegen gebieden woonden die deze programma's niet hadden¹³¹. Dus de vertrouwensrelaties tussen de bevolking en de overheid zijn al vanaf de burgeroorlog erg slecht te noemen, omdat de overheid zich volgens de Sololáteken nooit heeft voortbewogen als het verlengde van de bevolking.

¹²⁶ Interview Luiz, 14-03-15.

¹²⁷ Interview Luiz, 14-03-15; Interview Fernando, 14-03-15.

¹²⁸ Interview Guadalupe, 04-04-15.

¹²⁹ Momenteel bezit zij een eigen partij 'Winaq' (waarvan ze presidentskandidaat is) die vecht voor de inheemse bevolking en hun rechten in de Guatemalteekse samenleving; Interview Hermán, 08-04-15.

¹³⁰ Interview Geraldo, 17-03-15.

¹³¹ Interview Andrés Iboy, 09-03-15.

5.2. Burgers en hun vertrouwen in de post-conflict overheid

Voordat we het vertrouwen kunnen beschrijven van de lokale bevolking in de overheid, is het nodig om eerst de definitie te achterhalen die Sololáteken hebben van de overheid en het vertrouwen in de overheid. De Sololáteken beschrijven de overheid als de president van de Guatemalteekse Republiek, Otto Pérez Molina, en zijn volgelingen in de regering die samen met Pérez Molina het land besturen en beslissingen op nationaal niveau nemen. Als de lokale bevolking het vertrouwen in de overheid omschrijft, zien ze dit vertrouwen voornamelijk voor zich als *tener seguridad*, het hebben van veiligheid¹³². Vertrouwen in de overheid is het gevoel en/of idee hebben dat men niet voorgelogen wordt en dat de overheid hulp en steun biedt als men het nodig heeft¹³³. Bovendien moet de overheid verzekeren dat de inwoners veilig in de eigen omgeving de straat op kunnen, zonder dat dit enige nadelige consequenties tot gevolg heeft¹³⁴. Om de burgemeester van Sololá te citeren: "vertrouwen in de overheid is het hebben van respect tussen de lokale bevolking en de mensen in de politiek om op deze wijze arbeid, culturele en sociale activiteiten te realiseren"¹³⁵. De Sololáteken delen de opinie dat het belangrijk is dat de mensen die voor de overheidsinstanties werken rechtstreeks in de ogen aangekeken kunnen worden en hierbij te zien valt dat deze mensen eerlijkheid uitstralen¹³⁶. Deze eerlijkheid moet met de eigen ogen gezien worden om een bevestiging te krijgen dat de overheid te vertrouwen is en dat het hierbij niet alleen draait om een aantal loze woorden van de mensen die de overheid dienen. Geen woorden, wel daden¹³⁷.

Momenteel hebben de Sololáteken namelijk weinig vertrouwen in de acties van de overheid en halen vooral veel vertrouwen uit hun eigen *trabajo*, werk. Hierbij stelt Hernandez dat: "werk ook het hebben van vertrouwen is, omdat mensen in dienst worden genomen die werken in een onderneming van iemand anders"¹³⁸. Hierbij is het belangrijk dat de overheid zorgt dat de mensen op een veilige wijze deel kunnen nemen aan andermans leven en elkaars leven respecteren. Vertrouwen in de overheid is voor de

¹³² Interview Gimenez, 24-02-15.

¹³³ Interview Maria, 24-03-15.

¹³⁴ Interview Enrico, 02-03-15.

¹³⁵ Interview (in de vorm van een vragenlijst) Andrés Iboy, 09-03-15.

¹³⁶ Interview Tiago, 09-03-15.

¹³⁷ Interview Gimenez, 24-02-15; Interview Geraldo, 17-03-15.

¹³⁸ Interview Hernandez, 09-03-15.

meerderheid van de ondervraagden dus de belofte dat de overheid veiligheid en zekerheid in het leven kan garanderen en dat de overheid hen niet zal bedriegen.

5.2.1. Vertrouwensverlies in de overheid

“We leven in een rijk land, met vruchtbare gronden, veel natuurlijke grondstoffen en werkende mensen. Ondanks deze zaken is het armoedeniveau hoog en voornamelijk te danken aan de corruptie die zich afspeelt in de gangen van de overheid”¹³⁹.

De ondervraagde Sololáteken bevinden zich volgens hun eigen gevoel in een situatie waarbij de nationale overheid nauwelijks in het belang van de bevolking handelt en zoeken hun vertrouwen elders. Politieagent Tiago zegt bijvoorbeeld dat: “als we richting de overheid kijken in combinatie met het vertrouwensniveau, alleen God te vertrouwen is”¹⁴⁰. Volgens de theorie die Gellner (2008:3) bespreekt, draagt de overheid de verantwoordelijkheid om de orde in het land te handhaven. Als we deze theorie toepassen op de situatie in Guatemala zijn de overheidsinstanties, volgens de ondervraagde Sololáteken, de grote toeschouwers die alle gebeurtenissen in het land waarnemen en vervolgens geen actie ondernemen om orde op zaken te stellen. De meeste Sololáteken schamen zich voor een zodanig slechte overheid en hebben hun vertrouwen allang opgegeven in het regime van Pérez Molina¹⁴¹. Deze ontwikkelingen die zich voordoen in de Guatemalteekse samenleving stemmen direct overeen met hetgeen dat Haider (2011) beweert. Als de overheid namelijk nauwelijks acties onderneemt tegen de ongeregelheden in het land, wordt de aanwezigheid van de overheid niet als vanzelfsprekend ervaren of zelfs ontkend (Haider 2011:6-9). In zulke gevallen is wel degelijk een nationaal schaamtegevoel aanwezig, zoals Aaron en Santiago bevestigen¹⁴². “De overheid functioneert niet op de wijze zoals het zou moeten (met het oog op de bevolking), dus waarom zouden de bewoners van Guatemala überhaupt het vertrouwen aan de overheid gunnen?”¹⁴³.

De lokale bevolking heeft aan het begin (van het nieuwe regeringstermijn) wel hun vertrouwen geschonken aan de *Partido Patriota* en hun lijststaanvoerder Pérez Molina. Dit geldt in het bijzonder voor de inheemse bevolking die een lastige keuze heeft moeten

¹³⁹ Nuestro Diario “de opinie”, 12-03-15.

¹⁴⁰ Interview Tiago, 09-03-15.

¹⁴¹ Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁴² Interview Aaron, 10-03-15; Interview Santiago, 15-03-15.

¹⁴³ Interview Tiago, 09-03-15.

maken tussen verschillende kandidaten, en specifiek bij Pérez Molina de weigering om hem te kiezen wegens zijn verleden¹⁴⁴ of wel het vertrouwen aan hem te schenken doordat hij meerdere beloftes heeft gemaakt om de criminaliteit en het geweld aan te pakken (met een militaire oplossing). Voor de lokale bevolking is het teleurstellend dat gedurende zijn bewind helemaal niets is veranderd aan de situatie. Het is voornamelijk in de ogen van de huidige overheid totaal niet belangrijk in welke omstandigheden de bevolking moet leven¹⁴⁵. Zo lang Pérez Molina en zijn medegenoten hun eigen zakken kunnen vullen en loze beloftes kunnen maken, zal de lokale bevolking weinig van ze vernemen. De overheid zal alleen indirect communiceren met de bevolking via de staatsinstituties die gezien kunnen worden als de bemiddelingsnetwerken met de eigen samenleving.

5.2.2. De staatsinstituties

Goede vertrouwensrelaties tussen de lokale bevolking en de staatsinstituties zijn nauwelijks vanzelfsprekend te noemen. Om te beginnen met de politie (Policía Nacional Civil) die als een afstandelijke eenheid gezien wordt¹⁴⁶. Binnen de PNC wordt de veiligheid van de bevolking vaak vergeten en neemt de corruptie de overhand. Deze corruptie kan worden gezien als de afpersing van gedetineerden of slachtoffers, het niet melden van gewelddadige conflicten, de bescherming van illegale activiteiten (vaak de drugshandels) met als tegenprestatie een grote geldsom, en de criminelen niet aanhouden of vrijlaten voordat ze veroordeeld worden in ruil voor persoonlijke gunsten¹⁴⁷. Op deze wijze wekt de PNC een slecht en hatelijk gevoel op bij de Sololáteken, omdat de politieagenten in een aantal gevallen direct betrokken zijn bij criminele of gewelddadige activiteiten. "Hoe kan de politie zo een publieke en burgerlijke service zijn?"¹⁴⁸ Op deze wijze handelt de staatsinstutie alsof ze de verantwoordelijkheden die ze hebben richting de eigen inwoners (Sztompka 1999:148-149) volledig ontkennen. De PNC is voornamelijk geïnteresseerd in particuliere interesses, waardoor de wet op de tweede plaats komt. Het ontbreekt dus

¹⁴⁴ Pérez Molina is medeverantwoordelijk voor de misdaden die begaan zijn tegen de inheemse bevolking gedurende de Burgeroorlog, omdat hij functioneerde als legercommandant in het Noorden van Guatemala.

¹⁴⁵ Interview Fernando, 14-03-15.

¹⁴⁶ Interview Noe, 25-03-15.

¹⁴⁷ Nuestro Diario "de opinie, 30-03-15.

¹⁴⁸ Interview Maria, 24-03-15.

binnen de PNC tot op een zekere hoogte aan wetten die niet op een strikte wijze nageleefd worden¹⁴⁹.

Dit is in tegenstelling tot hoe de *Gente de Cambio*¹⁵⁰ handelt, de gemeentelijke politie, die slechts in Sololá werkzaam is en een veelbelovend aanzien heeft. De *Gente de Cambio* wordt gekenmerkt als een betrouwbare eenheid die deel uitmaakt en het verlengde is van de Sololáteekse samenleving. Behalve dat deze eenheid wel de orde wil handhaven in de gemeente, zoals Gellner (2008:3) dit ook als een vereiste voor de politie of gerechtshof ziet, werken ze ook aan de verkeersveiligheid en de stadsverzorging. "De *Gente de Cambio* voelt als een gelijkwaardige, terwijl de PNC gezien kan worden als buitenstaanders"¹⁵¹.

Een andere staatsinstelling, die ook gewantrouwd wordt door de ondervraagde Sololáteken, is het leger. Hoewel Otto Pérez veel militairen heeft ingeschakeld om de veiligheid te waarborgen in het land, zien de Guatemalteken nog genoeg (gewelddadige) conflicten plaatsvinden¹⁵². Op deze wijze blijft de functie van de militairen vooralsnog onduidelijk¹⁵³. Bovendien dragen de huidige militairen nog steeds de consequenties met zich mee dat de militairen tijdens de burgeroorlog voor het grootste gedeelte van de bevolking de grote vijand was¹⁵⁴. De haatgevoelens zitten daarom nog diep, voornamelijk bij degenen die de burgeroorlog meegemaakt hebben en alles met eigen ogen hebben gezien.

De derde staatsinstelling die een belangrijke rol speelt binnen de Guatemalteekse samenleving is de rechtbank. Deze staatsinstelling is in de opinie van de Sololáteken overbodig, omdat de processen toch worden omgekocht of de criminelen nauwelijks berecht worden¹⁵⁵. Een aantal Sololáteken¹⁵⁶ haalden om de situatie te verduidelijken het proces van Ríos Montt¹⁵⁷ erbij, die (eindelijk) een 80-jarige gevangenisstraf kreeg voor de mensenrechtenschendingen die hij heeft gepleegd tijdens de burgeroorlog en vervolgens vrij werd gesproken (een week na zijn berechting), omdat het proces vanwege een procedurefout ongeldig was verklaard. Zo blijkt voor de Sololáteken dat de rechtspraak op

¹⁴⁹ Interview Jesús, 23-03-15; Interview Gimenez, 02-03-15.

¹⁵⁰ *Gente de Cambio* is opgericht en alleen werkzaam in Sololá als een gemeentelijke politie-eenheid.

¹⁵¹ Interview Jesús, 23-03-15.

¹⁵² Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁵³ Interview Jesús, 23-03-15.

¹⁵⁴ Interview Fernando, 14-03-15.

¹⁵⁵ Interview Aaron, 10-03-15.

¹⁵⁶ Interview Aaron, 10-03-15; Interview Guadalupe, 04-04-15; Interview Humberto, 09-04-15

¹⁵⁷ Efraín Ríos Montt wordt als verantwoordelijke gezien bij de dood en vermissing van een groot aantal inheemsen (over de 70.000).

een oneerlijke wijze verloopt, waardoor de hoop in deze staatsinstinctie allang is opgegeven. Op lokaal niveau is de rechtspraak dan ook in eigen handen is genomen. In dit geval blijkt dat de Guatemalteekse overheid dus nauwelijks kritiek toestaat en de touwtjes (voornamelijk in de nationale rechtbank) in eigen handen heeft. Op deze wijze beschermt de wet de rechten (om bijvoorbeeld te protesteren) en de vrijheden van de burgers (om kritiek te uiten) niet optimaal (Sztompka 1999:141). Mede door de aanwezigheid van deze factoren hebben de Sololáteken dus weinig vertrouwen in de staatsinstincties, omdat deze insticties de veiligheid van de burgers niet waarborgen (Sztompka 1999:141).

5.2.3. De noodzakelijke veranderingen

Binnen de overheid(instanties) wordt een grote hoeveelheid geld weggesluisd voor eigen winstbejag¹⁵⁸. Pas als deze geldverduistering aangepakt wordt, deze geldcircuits een onbelangrijke rol spelen voor de leden van de toekomstige overheden en niemand of iets wordt (om)gekocht, is het wellicht mogelijk voor de lokale bevolking om de overheid te vertrouwen. Guatemala heeft in het verleden namelijk al genoeg geleden met dank aan de leugens en corruptieschandalen van de voorgaande presidenten. De ondervraagde Sololáteken achten de kans op dit moment echter klein dat de overheid hun rechten ooit nog zal beschermen. Misztal (1996:230) voegt toe dat de kans klein wordt geacht dat de burgers de overheid nog zullen geloven als de overheid zich niet aan de wet houdt. Om een goede vertrouwensrelatie te creëren tussen de bevolking en de overheid is dus op zijn minst een eerlijk rechtssysteem nodig¹⁵⁹. Om te beginnen met een overheid die de armoedeproblemen wil aanpakken¹⁶⁰. De eerste levensbehoeften moeten volgens de Sololáteken vanzelfsprekend worden. Een gedeelte van de Guatemalteekse bevolking heeft namelijk geen toegang tot genoeg voedsel of onderdak.¹⁶¹

Educatie en gezondheidszorg vallen ook onder deze basisbehoeften.¹⁶² De educatie is van een laag niveau¹⁶³ en de bevolking leeft in grote onzekerheid, omdat de veiligheid in Guatemala ook landelijk afwezig is¹⁶⁴. Pérez Molina had volgens de Sololáteken allang

¹⁵⁸ Interview Gimenez, 24-02-15.

¹⁵⁹ Interview Gimenez, 02-03-15.

¹⁶⁰ Interview Ponce, 03-03-15.

¹⁶¹ Interview Jesús, 17-03-15

¹⁶² Interview Noe, 25-03-15.

¹⁶³ Interview Noe, 25-03-15; Interview Gimenez, 24-02-15.

¹⁶⁴ Nuestro Diario 'de opinie', 30-03-15.

strengere maatregelen moeten nemen gedurende zijn bewind tegen de corruptie en alle gewelddadigheden in het land. Hij heeft namelijk een *mano dura* (een harde hand) beleid beloofd tijdens zijn verkiezingscampagne, alleen momenteel doet hij helemaal niets om deze problemen te verhelpen¹⁶⁵. Dit beloofde *mano dura* beleid hield in dat de criminaliteit streng aangepakt moest worden, de veiligheid bewerkstelligd moest worden (door de inzet van militaire eenheden) en de herinvoering van de doodstraf.

Zelfs de vicepresident van de Verenigde Staten, Joseph Biden, heeft een voorstel gedaan¹⁶⁶ om de straffeloosheid en de corruptie aan te pakken in de *Triángulo Norte*¹⁶⁷. Dit zou eventueel kunnen door de creatie van een regionale commissie die gelijk is aan de CICIG (*Comisión Internacional contra la Impunidad en Guatemala*), oftewel de internationale commissie tegen de straffeloosheid in Guatemala die criminele activiteiten onderzoekt en vervolgt. Joseph Biden wil een commissie creëren op regionaal niveau die strijdt tegen de straffeloosheid in de landen El Salvador, Honduras en Guatemala¹⁶⁸. Als reactie op dit voorstel zei Pérez Molina dat een regionale CICIG helemaal niet besproken was en dat het ook geen goede conditie zal zijn om Guatemala te helpen en het rechtssysteem te versterken¹⁶⁹.

Veel Sololáteken vinden dus dat de overheid zelf een grote *ladrón* is, een grote bandiet die de bevolking aan het beroven is en beloftes maakt die ze niet nakomen. De overheid moet in het belang van de bevolking handelen en de eigen inwoners appreciëren¹⁷⁰. Alleen op dit moment durft de bevolking niet in opstand te komen tegen deze oneerlijkheden, omdat ze een grote angst hebben dat Pérez Molina (als oud-legercommandant) dan met geweld op zal treden en het wellicht leidt tot een volgende burgeroorlog¹⁷¹. Een optionele consequentie die de bevolking beslist niet wil en daarom genoeg neemt met de huidige situatie¹⁷².

¹⁶⁵ Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁶⁶ Aan het begin van maart 2015.

¹⁶⁷ *Triángulo Norte* zijn de landen Guatemala, Honduras en El Salvador.

¹⁶⁸ Interview Miguel, 26-03-15.

¹⁶⁹ De CICIG is uiteindelijk na de besprekingen en de opgelegde voorstellen wel verlengd (<http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2015/05/10/koenders-sprekt-guatemala-aan-op-mensenrechten.html>).

¹⁷⁰ Interview Rafael, 11-03-15.

¹⁷¹ Interview Rafael, 11-03-15.

¹⁷² Na de veldwerkperiode zijn de Guatemalteekse burgers wel in opstand gekomen tegen de overheid (<http://beta.vn.nl/shortread/een-verschrikkelijk-boek-over-toch-niet-zo-verschrikkelijke-kinderen/>).

5.3. De Guatemalteekse Politiek

De hedendaagse politieke situatie is volgens de Sololáteken op zijn zachts gezegd “chaotisch”, of eigenlijk “absurd”. De Guatemalteekse bevolking leeft in een verscheurde democratie, omdat een geordende politieke situatie een onmogelijke doelstelling blijkt te zijn¹⁷³. Onder de ondervraagde Sololáteken¹⁷⁴ heerst dan ook voornamelijk een wantrouwend en frustrerend gevoel vanwege de beloftes die Pérez Molina en zijn partij *Partido Patriota* niet nakomt. Personen die zich kandidaat stellen bij het presidentschap bieden vaak tijdens de verkiezingen veel zaken (criminaliteit, onveiligheid en armoede) het hoofd en tonen aan deze problemen grondig te zullen gaan bestrijden¹⁷⁵. Als ze dan eenmaal gekozen zijn als zittende president, waaien de beloftes weg en wordt de bevolking opeens aangekeken als een onbekende. Een vicieuze cirkel is als het ware gecreëerd waarin het niet mogelijk is om enige verandering aan te brengen aan de wijze waarop de verkiezingscampagnes zich afspelen¹⁷⁶.

De politieke partijen blijven volgens de Sololáteken de meest corrupte instituties en tonen hetzelfde gedrag. Ze kopen stemmen op, besteden een grote hoeveelheid geld om promotiemateriaal (shirts, petjes, posters) in te kopen en spreken in het belang van de bevolking. Op deze wijze worden de Guatemalteken meegenomen in de politieke strijd en kan een sociaal-politieke gemeenschap onbewust bevorderd worden, omdat de kiezers “zogenaamd” betrokken worden bij de toekomstplannen (om zo stemmen te winnen). Dat de inwoners zich betrokken voelen bij de politiek kan tot gevolg hebben dat het vertrouwen binnen de gemeenschap toeneemt (Oosterom 2009). Volgens de Sololáteken zijn de kandidaten allemaal experts in deze manipulatie van de verkiezingsstrijd.

Tijdens de verkiezingen zijn de straten grotendeels beschilderd met de logo's van de verschillende politieke partijen¹⁷⁷. Op deze wijze handelen de politieke partijen als het ware als patriottistische oligarchieën. “Veel propaganda en uiteindelijk als ze gewonnen hebben en een kantoortje hebben, doen ze niets”¹⁷⁸. Als een kandidaat dus eenmaal gekozen is voor het presidentschap, valt de sociaal-politieke gemeenschap opeens weg, omdat de burgers

¹⁷³ Interview Santiago, 15-03-15.

¹⁷⁴ Interview Hermán, 08-04-15.

¹⁷⁵ Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁷⁶ Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁷⁷ Interview Renaldo, 02-04-15.

¹⁷⁸ Interview Samuel, 04-03-15.

niet (meer) betrokken worden bij de politiek en de beloftes wegvallen¹⁷⁹. Zoals Oosterom (2009) uitlegt in zijn theorie daalt het vertrouwen, omdat de inwoners zich niet betrokken voelen. De Guatemalteken worden dan (opnieuw) buitengesloten van elke politieke besluitvorming.

De politieke beleidsvorming heeft volgens de Sololáteken zo nauwelijks een betekenis, omdat de verkiezingsakkoorden simpelweg niet nageleefd worden. “De verkiezingen, het is een manipulatiespelletje”¹⁸⁰, zegt Enrico. Voornamelijk worden cadeautjes uitgedeeld, verschillende gezaghebbenden omgekocht en het is vooral risicovol, omdat veel potentiële kandidaten worden vermoord¹⁸¹. Deze moorden vinden plaats om de concurrentie voor andere medekandidaten in mindering te brengen. Vaak zijn de oorzaken van deze gewelddadige activiteiten terug te vinden bij de banden die de kandidaten hebben met de drugskartels en/of criminelen¹⁸². Als de vijanden van een bepaalde kandidaat worden vermoord (door criminelen) krijgen de criminelen als tegenprestatie de ruimte om hun illegale activiteiten ongestoord te ondernemen. De juridische instituties zijn hierbij inefficiënt en de veiligheid kan niet gewaarborgd worden, waardoor de georganiseerde criminaliteit zijn vrije gang kan gaan¹⁸³.

Bovendien heeft de hoeveelheid kandidaten volgens de Sololáteken een te grote omvang om de goede keuze te kunnen maken. De Guatemalteken kiezen vooral charismatische leiders die tijdens de verkiezingscampagne de meeste indruk (en mooiste beloftes) maken¹⁸⁴, aldus Maria. De meeste Guatemalteken zijn ook makkelijk in te palmen door de populistische kreten van de kandidaten, omdat de bevolking machteloos en vaak ongeschoold is¹⁸⁵. Humberto geeft ook aan dat het lastig is om te zien welke kandidaat echt in het belang van de bevolking handelt en welke kandidaten dat niet doen. “Je houdt altijd het probleem dat er zowel goede als slechte mensen in de politiek aanwezig zijn”¹⁸⁶.

Momenteel is de verwachting dat de kandidaat Manuel Baldizón van de partij *LÍDER (Libertad Democrática Renovada)*, oftewel de Vernieuwde Democratische Vrijheid de aankomende verkiezingen zal winnen. Net zoals Pérez Molina biedt Baldizón een *mano dura*

¹⁷⁹ Interview Hernandez, 09-03-15.

¹⁸⁰ Interview Enrico, 02-03-15.

¹⁸¹ Interview Hernandez, 09-03-15.

¹⁸² Interview Geraldo, 17-03-15.

¹⁸³ Interview Aaron, 10-03-15.

¹⁸⁴ Interview Maria, 12-04-15.

¹⁸⁵ Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁸⁶ Interview Gimenez, 02-03-15.

beleid waarbij de criminaliteitsproblemen aangepakt moeten worden. In het verleden was Baldizón ook een partijlid van de *Partido Patriota* en de ideeën van deze partijen komen dan ook enigszins overeen¹⁸⁷. In principe zijn de ideeën van de *Partido Patriota* en *LÍDER* in grote lijnen hetzelfde, omdat ze zeggen de criminaliteit en straffeloosheid aan te pakken¹⁸⁸. Volgens de Sololáteken verdedigt Baldizón op de beste wijze (met zijn toezeggingen) de belangrijkste wensen van de Guatemalteken. Toch heeft een gedeelte van de ondervraagde Sololáteken ook zo zijn bedenkingen bij Baldizón, omdat het schijnt dat hij connecties had met de drugshandel en aan omkoping deed. Bovendien maakte hij bij de vorige verkiezingen vreemde beloftes, zoals: "hoe kan iemand nou beloven dat het Guatemalteekse voetbalelftal zich zal plaatsen voor het Wereldkampioenschap?"¹⁸⁹, aldus Humberto. Bij deze uitspraak blijkt wel dat de verbetering van de huidige situatie in Guatemala helemaal niet zo belangrijk hoeft te zijn voor de presidentskandidaten en dat het voornamelijk om het winnen van de bevolking gaat tijdens de verkiezingsstrijd. De kandidaten willen op welke wijze dan ook gekozen worden om vervolgens hun eigen zakken eens goed te vullen¹⁹⁰.

Zo stelt Aaron: "het is als een voetbalteam, als spelers geen waarde (meer) hebben, laten ze deze opzouten en kopen ze nieuwe"¹⁹¹. Als zich de situatie voordeed dat verschillende mensen in de nationale politiek de bevolking trachtten te helpen, werden deze personen uit de weg geruimd en volgden plaatsvervangers die de corruptie verder in de hand werkten (voor de winst van de politieke machthebbers). "De mannen in de nationale politiek lachen niet, alleen als het om geld gaat".¹⁹² De "Sololátecos" bekeken de politieke situatie ook met het oog op de situatie in het verleden. Zesendertig jaren heeft in Guatemala weinig ontwikkeling plaatsgevonden.

Bijna twintig jaren na de oorlog is het niet zo dat de nationale politiek helemaal niets heeft geregeld voor de Guatemalteken. Alleen omdat het zulke kleine stappen zijn en de eisen van de bevolking met veel moeite bewerkstelligd moeten worden, voelt het voor de Sololáteken als een vooruitgang die nauwelijks iets voorstelt¹⁹³. Uiteindelijk kennen de

¹⁸⁷ Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁸⁸ Interview Jesús, 23-03-15.

¹⁸⁹ Interview Humberto, 09-04-15.

¹⁹⁰ Interview Geraldo, 17-03-15.

¹⁹¹ Interview Aaron, 10-03-15.

¹⁹² Interview Rafael, 11-03-15.

¹⁹³ Interview Aaron, 10-03-15.

Guatemalteken geen echte filosofie, omdat een confrontatie tussen verschillende ideologieën (van verschillende politieke partijen) helemaal niet in het land aanwezig is. “We zitten opgesloten in een corrupt overheidssysteem die in mijn optiek niet doorbroken zal worden in de toekomst”¹⁹⁴. Alleen hoe is het eigenlijk met het politieke systeem op lokaal niveau gesteld?

5.3.1. De lokale, Sololáteekse Politiek

Gezonde financiën en een goede gemeentelijke politieke situatie waren de doelen van Andrés Iboy bij zijn aanstelling als burgemeester van Sololá (2012), omdat deze zaken de basis zouden vormen voor een duurzame economische ontwikkeling¹⁹⁵. Deze inspanningen waren gericht op de verbetering van de openbare werken om op deze wijze Sololá om te vormen tot een moderne stad en te voorzien van hoogwaardige openbare diensten. Volgens de opinie van de Sololáteken lag de focus van de inspanningen ook bij het schenken van toegang tot gezondheidszorg, onderwijs, en de uitbreiding van de sociale ontwikkeling en familiale integratie¹⁹⁶. De Sololáteken denken op positieve wijze aan de lokale politiek, omdat Andrés Iboy samen met zijn raadsleden in het belang van de lokale bevolking handelt en gezorgd heeft voor een bloeiende gemeenschap waarbij vooruitgang en modernisering centraal staan.¹⁹⁷

Om Andrés Iboy te citeren: “voor de gemeente Sololá is de nationale overheid erg ondersteunend geweest bij de voltooiing van de infrastructuurprojecten”¹⁹⁸. Voor de nieuwe plannen zijn namelijk geen speciale fondsen om deze projecten op te starten¹⁹⁹. Het grootste gedeelte is afkomstig van publieke fondsen (als iedereen zijn gas, elektriciteit, huis etc. betaalt). De Sololáteekse bevolking is erg te spreken over hoe de lokale politiek het geld in Sololá investeert. Zo hebben ze het idee dat de lokale politiek goed werk verricht²⁰⁰. Op dit moment wordt namelijk gewerkt aan de verstedelijking van Sololá d.m.v. de wegen – en huizenbouw, en de aanleg van een nieuw commercieel centrum²⁰¹. Bovendien worden

¹⁹⁴ Interview Aaron, 10-03-15.

¹⁹⁵ Interview Andrés Iboy, 09-03-15.

¹⁹⁶ Interview Noe, 25-03-15.

¹⁹⁷ Interview Rafael, 11-03-15.

¹⁹⁸ Interview Andrés Iboy, 09-03-15.

¹⁹⁹ Interview Enrico, 02-03-15.

²⁰⁰ Interview Ponce, 03-03-15; Interview Jesús, 17-03-15; Interview Miguel, 26-03-15.

²⁰¹ Interview Rafael, 11-03-15.

verschillende voorlichtingen voor vrouwen georganiseerd (over gezondheid en het effectief omgaan met het milieu), en voor de kinderen worden educatieve en/of sportieve evenementen georganiseerd²⁰². Daarnaast vinden uitwisselingsprogramma's (van de universiteit in Sololá) met de Verenigde Staten plaats en wordt economische verbetering nagestreefd door Sololá toeristisch aantrekkelijk te maken en verschillende producten te exporteren²⁰³. Op deze wijze heeft de lokale politiek legitimiteit verkregen met behulp van de goede interactie met de eigen inwoners, zoals Haider (2011:6) beaamt met zijn theorie. De interactie en goede band tussen de lokale politiek (via Andrés Iboy) en de burgers blijkt ook uit de volgende situatieschets:

“Pan Dulce!”, schreeuwt een meisje dat gehuld is met een hemelsblauw gewaad en een gevlochten rietenmandje dat balanceert op de golvende zwarte haren. De half ingedutte mannen in de wachtruimte bewegen nauwelijks en kijken het meisje met lege ogen aan. De witte en lichtbruine hoeden van de mannen blijven op dezelfde hoogte steken, waardoor het slank gebouwde meisje plaatsneemt op een zwart leren stoeltje en begint te staren richting de goud geverfde staven die een deel uitmaken van de houten trap. (...) Opeens gaat aan de verste zijde van de wachtruimte een kamertje open en komt een brildragende man met een dun snorretje, een witte blouse en een strakke spijkerbroek de wachtruimte in. De hoeden schieten omhoog en de wachtende mannen komen snel in beweging. “Alcalde Andrés Iboy, cómo está?!”, zegt een grijsharige, oudere man met versleten witte gympies en een zwarte stok met kleurrijke vlaggetjes. Achter deze gebogen man staan de andere wachtenden al met gestrekte rug te wachten totdat de glimlachende *alcalde* langskomt om ook hen een stevige handdruk te geven. De enige onbewogen is het gevlochten rietenmandje dat nog steeds op het zwarte nest gevestigd is. Het jeugdige meisje heeft alleen oog voor de levenloze trap²⁰⁴.

²⁰² Interview Noe, 25-03-15.

²⁰³ De geëxporteerde producten worden door de dorpsvrouwen gemaakt, die hiervoor vervolgens betaald hebben gekregen. In: ‘*Memoria de Labores 2014-2015*’ (de verrichte werkzaamheden in 2014-2015).

²⁰⁴ Wachtruimte van de *Municipalidad de Sololá*, 24-03-15.

Toch blijven ook enkelingen aanwezig die zich niet aansluiten bij de mening dat de lokale politiek betrouwbaarder is dan de nationale politiek. Sommigen vragen zich af hoeveel geld Andrés Iboy in zijn eigen zak kan steken voor de nieuwe projecten die hij in Sololá opstart, bijvoorbeeld bij het nieuwe commerciële centrum²⁰⁵. Deze voornamelijk oudere Sololáteken zijn van mening dat Andrés Iboy precies gelijk is aan de nationale politiek en vooral zijn eigen hachje en familie op deze wijze wil onderhouden. De lokale politiek is in hun ogen als het ware de rechterhand van de nationale politiek²⁰⁶. Deze gedachte wordt versterkt doordat Andrés Iboy ook afkomstig van de *Partido Patriota*, dezelfde partij als de president Pérez Molina. Hoewel Andrés Iboy nu handelt in het *Comité Cívico*²⁰⁷, de lokale politieke organisatie die de besluitvorming doet voor de gemeente Sololá, heeft dit (oudere) gedeelte van de lokale bevolking nog steeds het idee dat hij geld opstrijkt voor de *Partido Patriota*. Volgens deze oudere generatie zijn de corruptieproblemen ook in Sololá aanwezig en leiden deze zaken de aandacht af van een belangrijk onderwerp dat centraal zou moeten staan, de toekomst van Guatemala²⁰⁸.

²⁰⁵ Interview Hernandez, 09-03-15.

²⁰⁶ Interview Aaron, 10-03-15.

²⁰⁷ Interview Renaldo, 02-04-15.

²⁰⁸ Interview Hernandez, 09-03-15.

6. Vertrouwensrelaties in Sololá (Raymon en Nynke)

Conclusie & Discussie

In deze thesis hebben we kunnen lezen dat vertrouwen een belangrijk onderdeel is van relaties tussen mensen. Zo zorgt vertrouwen voor een gevoel van verbondenheid en maakt vertrouwen het mogelijk dat mensen makkelijker met elkaar kunnen samenwerken (Misztal 1996). Toch kunnen vertrouwensrelaties ook risico's met zich meebrengen. Deze risico's ontstaan bij vertrouwensrelaties die bepaalde machtsposities met zich meedragen, waarbij de één macht heeft over de andere. Bij grotere risico's of schendingskans is het moeilijk om tot een vertrouwensrelatie te komen. Sztompka (1999:143) geeft in zijn theorie aan dat de inwoners van een bepaald land (met de aanwezigheid van deze eventuele risico's) eerder instituties of medemensen zullen vertrouwen als het systeem waarin ze leven hen beschermt tegen mogelijke schendingen van vertrouwen. Alleen is dit wel echt zo als we kijken naar Sololá?

In dit laatste hoofdstuk zullen de conclusies getrokken worden die we uit de voorgaande hoofdstukken kunnen maken en zullen we laten zien hoe deze conclusies zich verhouden tot de literatuurstudie. In de eerste paragraaf gaan we in op vertrouwensrelaties tijdens het conflict. Daarbij bespreken we eerst vertrouwen in de overheid en daarna interpersoonlijk vertrouwen. In de tweede paragraaf behandelen we vertrouwensrelaties in Sololá vandaag de dag. Hierbij kijken we ook naar zowel vertrouwen in de overheid als interpersoonlijk vertrouwen. In de concluderende en laatste paragraaf vergelijken we de vertrouwensrelaties voor en na het conflict. We kijken welke veranderingen in vertrouwensrelaties zijn opgetreden en we geven antwoord op onze onderzoeksvraag "Wat is de invloed van het gewapend conflict op de huidige mate van interpersoonlijk vertrouwen en vertrouwen in overheidsinstituties volgens de inwoners van Sololá, Guatemala?".

6.1 Vertrouwensrelaties tijdens het conflict

Tijdens de Guatemalteekse burgeroorlog was het voor de ondervraagde Sololáteken niet mogelijk om een vertrouwensrelatie met de overheid te hebben of überhaupt te creëren. Volgens de Sololáteken heeft de inheemse bevolking namelijk in een situatie gezeten waarbij vervolging en discriminatie aan de orde van de dag waren. De Guatemalteekse

overheid heeft tijdens het conflict de orde in het land niet gehandhaafd, waardoor de publieke veiligheid bijvoorbeeld afwezig was. Volgens Gellner (2008:4) is ordehandhaving één van de belangrijkste taken van de overheid en haar instanties (gerechtshof, politie). Vanwege de oorlogssituatie was ordehandhaving echter niet mogelijk. Zoals Haider (2011:6) stelde en ook blijkt aan te sluiten op de conflictsituatie in Guatemala, heeft de overheid haar legitimiteit verloren, omdat de interactie vanwege de slechte vertrouwensrelaties met burgers afwezig was. De Sololáteken spraken van een gebrek aan verantwoording van de overheid ten tijde van de Guatemalteekse burgeroorlog.

Daarbij geeft Haider (2011:6) in zijn theorie aan dat in een conflictsituatie een scheiding ontstaat tussen de acties van de overheid in de praktijk en wat de overheid eigenlijk zou moeten doen. Volgens de ondervraagde Sololáteken had de overheid destijds een verschillende denkwijze over de besturing van het land, waarbij een klein deel van de politieke elites de macht in handen had en voornamelijk zichzelf met voldoende inkomsten verrijkte. De Sololáteken hadden tijdens de burgeroorlog het gevoel dat ze voor zichzelf moesten zorgen, zoals Gellner (1988:144) ook stelt, omdat de overheid niet in het belang van de bevolking handelde. De overheid streed namelijk (met behulp van de militairen) tegen de *guerilla*-strijders, die het geloof hadden verloren dat de overheid hun rechten zou beschermen. Misztal (1996:230) stelde eerder dat mensen hun geloof in de overheid verliezen, als de overheid zich niet aan de wet houdt. Volgens Misztal (1996:230) is het dan ook een logische oorzaak-gevolg situatie. Om aan te sluiten op de situatie in Guatemala toont Haider (2011:6) met zijn bewering aan dat als burgers weinig inspraak hebben in de politieke besluitvorming, het vertrouwen in de overheid daalt. Volgens de Sololáteken had de overheid in moeten zien dat hun gewelddadige handelwijzen verkeerd waren, omdat de *guerilla*-strijders simpelweg streden voor eigen rechten en een verbetering van de levensomstandigheden. Doordat de overheid dit echter niet wilde (in)zien tijdens het conflict, is het voor de Sololáteken lastig om aan te duiden hoe de burgeroorlog (eerder) gestopt had moeten worden. Bovendien gaven Sololáteken aan dat de overheid geen bescherming bood. Het bleek wellicht verstandig om in de stedelijke gebieden te wonen, omdat de overheid dacht dat de vijanden (*guerrilla's*) zich bevonden in de plattelandsgebieden (waar veel mensen werden vermoord) (Arriaza 2008:153-154). Het

blijkt dus voor alle ondervraagde Sololáteken, en voornamelijk de oudere informanten, dat zij de overheid verafschuwden en wantrouwden ten tijde van het conflict²⁰⁹.

Wat betreft het interpersoonlijk vertrouwen hebben we in de literatuurstudie geschreven dat in tijden van conflict minder sterke sociale banden in de samenleving aanwezig zijn. Volgens Colletta (2000:3) vertrouwen mensen elkaar in tijden van conflict minder en Haider (2011:15) voegde daar aan toe dat conflict zorgt voor een verslechtering van vertrouwensrelaties. Dit standpunt werd bevestigd door de Sololáteken. Sommige Sololáteekse families raakten verscheurd door het conflict, een aantal Sololáteken zeiden dat er veel angst was binnen de kerk en sommigen gaven aan dat er wantrouwen was tussen *indigenas*.

Verder zeiden Sololáteken dat in de periode van de burgeroorlog er altijd wantrouwen aanwezig was tussen burgers onderling. Arriaza (2008:156) schreef dat tijdens het gewapend conflict in Guatemala burgerpatrouilles werden opgericht (*Patrullas de Autodefensa Civil*, afgekort *PAC*), waarbij het soms voorkwam dat leden van deze burgerpatrouilles leden van hun eigen gemeenschap ombrachten. Arriaza (2008) noemt dit "horizontale vormen van geweld", waarmee zij geweld van buurman tegen buurman bedoelde (Arriaza 2008:154). Naast de *PAC*, gaven Sololáteken aan dat het vaak voorkwam dat mensen elkaar verklikten. Als twee mensen bijvoorbeeld een conflict met elkaar hadden, wat niets te maken had met de burgeroorlog, kwam het geregeld voor dat de ene naar het leger stapte en zei dat de ander de *guerilla* aan het helpen was. De volgende dag kwam het leger dan bij zijn/haar huis en werd die persoon vermoord. Het gebeurde heel veel dat mensen op deze manier "gebruik maakten" van het conflict. Dit zorgde voor wantrouwen tussen mensen in de buurt.

Naast het "horizontale geweld", vond er "verticaal geweld" plaats: geweld tussen het georganiseerde staatsapparaat en een (on)gewapend maatschappelijk middenveld (Arriaza 2008:154-156). Dit verticale geweld werd bevestigd door de Sololáteken. Ze vertelden dat in tijden van het conflict spionnen en geheime politie actief waren, die goed betaald werden

²⁰⁹ Hierbij moet worden aangegeven dat niet alleen de eigen overheid verafschuwd werd door de ondervraagde Sololáteken. De andere overheden in de wereld boden ook geen hulp om het conflict te stoppen, terwijl ze wel degelijk van het conflict afwisten. Voornamelijk de rijke Europese landen (Engeland, Frankrijk, Duitsland) en de Verenigde Staten en Canada werden hierbij benoemd.

door het leger. Die moesten mensen verraadden en vermoorden, wat eveneens zorgde voor wantrouwen tussen buren.

Toch was er tijdens het conflict niet bij iedereen wantrouwen. Er waren Sololáteekse families die juist heel hecht waren, waarbinnen sociale relaties goed waren. Gellner (1988:144) en Simmel (1964:87-88) stelden dat mensen ten tijde van conflict simpelweg niet kunnen overleven zonder sociale cohesie. Hierom zal er in een conflictsituatie juist sociale cohesie (en vertrouwen) aanwezig zijn, mits binnen dezelfde groep, aldus deze auteurs. Aangezien er in tijden van conflict geen overheid is die over alle mensen gelijk waakt, moet de groep voor zichzelf zorgen. De groep moet zich verdedigen tegen aanvallen van buiten (Gellner 1988:144). Sololáteken zeiden precies hetzelfde. Ze vertelden dat het niet veilig was om te splitsen als familie, dat je bij elkaar moest blijven. Elke familie beschermde de eigen familie.

Dit was niet alleen te zien binnen de familie, maar ook tussen buren, collega's, kerkleden en *indigenas*. Sommige Sololáteken zeiden juist dat ze hun buren vertrouwden, ze elkaar hielpen in geval van nood. Verder zeiden Sololáteken dat ze hun collega's vertrouwden en gingen sommige Sololáteken juist naar de kerk, om er hoop en verbondenheid te vinden. Tot slot zeiden Sololáteken dat de bevolking verenigd was tegen het leger en tegen de *guerilla*. Er was vertrouwen, *indigenas* waren georganiseerd en hadden vertegenwoordigers. Er vond, met andere woorden, *bonding social capital* plaats: sociale banden binnen dezelfde groep werden versterkt (Mac Ginty en Williams 2008:88).

6.2 Vertrouwensrelaties vandaag de dag

Sørensen (2003:143) stelde dat er in Guatemala veel armoede en een gebrek aan rechtvaardigheid is. Jonas (2000) en Zoon (2007) voegden daaraan toe dat het proces van "sociale verzoening", waarbij de samenleving de verbroken eenheid herstelt, in Guatemala nog een heel eind weg is. Hoewel de bronnen Sørensen (2003) en Jonas (2000) twaalf respectievelijk vijftien jaar oud zijn, is het gebrek aan "sociale verzoening" absoluut kloppend als we kijken naar de vertrouwensrelatie met de overheid in Guatemala. De Guatemalteekse overheid heeft gedurende de oorlog misstappen begaan en lijkt volgens de ondervraagde Sololáteken weinig geleerd te hebben van deze fouten. Lu (2008:367-383) stelde dat in een post-conflictsituatie de inwoners bereid kunnen zijn om het verleden (in dit

geval met de overheid) te wissen en vooral ook te vergeven. Hierbij willen zij dat ze als inwoners zeggenschap krijgen en de overheid niet alles alleen bepaalt, waarbij iedereen dezelfde rechten krijgt (Lu 2008:367-383). In de Guatemalteekse samenleving blijkt na de Vredesakkoorden dat dit niet het geval is geweest, aangezien straffeloosheid en sociale ongelijkheid volgens de Sololáteken nog steeds aanwezig zijn.

Volgens de Sololáteken willen de overheidsinstanties de aanwezige machtsstructuren, zoals de georganiseerde misdaad, niet aanpakken. Ze gaven hierbij aan dat bepaalde personen (zoals de huidige president Pérez Molina)²¹⁰ binnen deze criminele circuits een verleden in de burgeroorlog hebben. De Guatemalteekse overheid valt te vergelijken met de theorie die Colletta (2000) aanhaalt. Een non-corrupte overheid kan volgens Colletta (2000:7-10) worden gesteund door de solidariteit, integriteit en actieve deelname van de burgers in de samenleving. De ondervraagde Sololáteken omschrijven de overheid in tegenstelling tot de theorie van Colletta (2000) als uiterst corrupt, waarbij burgers door diezelfde overheid bedrogen worden. Volgens de Sololáteken kijkt de overheid het liefst "de andere kant op"²¹¹. In de verbetering van publieke veiligheid, werkomstandigheden en educatie wordt nauwelijks geïnvesteerd of überhaupt aandacht aan besteed.

In de toekomst willen de Sololáteken dat de overheid de wensen van de Guatemalteekse bevolking zal uitvoeren, omdat de Guatemaltes op deze wijze enigszins het vertrouwen in de overheid terug kunnen krijgen. Volgens de United Nations (2008:146) kan deze verbeterde vertrouwensrelatie bereikt worden met behulp van een gedeelde visie over de toekomst van het land (de sociale, economische en politieke situatie). Deze gedeelde visie wordt volgens de Sololáteken bij elke verkiezingsstrijd opnieuw aangeboden, alleen nauwelijks uitgevoerd door de gekozen presidentskandidaat. De Sololáteken hebben dan ook geen hoop en zijn boos tegelijk dat de politieke leiders niet de zaken (armoede, onveiligheid, criminaliteit) aanpakken, zoals ze tijdens de verkiezingscampagnes hadden verzekerd te doen.

Op dit moment zit Guatemala dus nog steeds gevangen in een situatie die mede veroorzaakt is door de gewelddadige acties die in het verleden hebben plaatsgevonden. De

²¹⁰ Pérez Molina is medeverantwoordelijk voor de misdaden die begaan zijn tegen de inheemse bevolking gedurende de burgeroorlog, omdat hij functioneerde als legercommandant in het Noorden van Guatemala.

²¹¹ De overheid "kijkt de andere kant op" om de ellende in Guatemala te negeren en voornamelijk om zoveel mogelijk financieel voordeel voor zichzelf te behalen, aldus de Sololáteken.

Guatemalteekse bevolking heeft volgens de Sololáteken nog steeds weinig te zeggen en de overheid kan simpelweg niet vertrouwd worden. Toch kijken de Sololáteken, in tegenstelling tot de nationale situatie, op positieve wijze richting de lokale politieke situatie. Andrés Iboy, de burgemeester van Sololá, heeft volgens de Sololáteken namelijk gezorgd voor een bloeiende gemeenschap, waarbij hij samen met zijn raadsleden handelt in het belang van de lokale bevolking. De Sololáteken zijn van mening dat zij op een fijne wijze moet kunnen leven in Sololá en dat de volgende generatie moet kunnen profiteren van de huidige politieke acties. Desondanks blijft voornamelijk de generatie die de burgeroorlog heeft meegemaakt bedenkelijk kijken bij de ontwikkelingen die plaatsvinden in Sololá, omdat zij van mening is dat de corruptieproblemen ook in Sololá aanwezig zijn.

Uiteindelijk kan in het geval van Guatemala gezegd worden dat wantrouwen zorgt voor meer gevoelens van wantrouwen, zoals Sztompka (1999:149) stelde. Het (gegroeide) wantrouwen dat ontstaan is gedurende de conflictperiode heeft de bevolking en de overheid uiteengedreven, zoals Colletta (2000:3) beaamde in haar theorie. Sztompka's (1999:140-142) theorie is hierbij tegenstrijdig, omdat hij stelde dat wantrouwen essentieel voor de democratische orde. Volgens de opinie van de Sololáteken is dit incorrect, omdat het wantrouwen richting de overheid niet heeft geleid tot democratische orde, echter tot democratische armoede²¹².

Met betrekking tot interpersoonlijk vertrouwen, stelde Kauffman (2005:10) dat sociale relaties na het conflict zwaar beschadigd waren. Jonas (2000:235) deed hier nog een schepje bovenop en stelde dat het proces van "sociale verzoening" nog ver weg is voor Guatemala. Dit omdat het leger geen verantwoordelijkheid wil nemen voor haar misdaden en dus daders en slachtoffers niet met elkaar verzoenen (Jonas 2000:235). Dat in Guatemala sommige vertrouwensrelaties nog steeds niet hersteld zijn, wordt bevestigd door een aantal Sololáteken. Zij zeggen dat het het beste is om ruzie met anderen te mijden. Je beter je mond kunt houden en niet moet mengen in groepen, omdat dat "gevaarlijk is". Andere Sololáteken wantrouwen mensen in hun kerkgemeenschap, buurt of familiekring, omdat die personen roddelen.

De relatie tussen *ladinos* en *indigenas* verloopt moeizaam. Er vindt racisme plaats in Sololá, wat Sørensen (2003:143) ook stelde. Sololáteekse *indigenas* vormen een hechte

²¹² "Democratische armoede" is de situatie waarbij de bestuurlijke/politieke besluitvorming met weinig tot nauwelijks inspraak van de inwoners plaatsvindt.

groep en hebben meer vertrouwen in mede-*indigenas*, dan in *ladinos*. Dit bevestigt tegelijkertijd de theorie van Fischer (2003), die stelt dat Mayagemeenschappen altijd al gesloten gemeenschappen zijn geweest, waarbinnen tegenwoordig nog steeds sterke banden aanwezig zijn (Fischer 2003:7). Er is dus veel *bonding social capital* binnen de eigen groep (Mac Ginty en Williams 2008:88).

Dit verschil in vertrouwen binnen de eigen groep en met een andere groep, is ook te zien in de kerkgemeenschappen van Sololá. Leden van de Evangelische kerk hebben vaak meer vertrouwen in mede-*evangelicos*, dan in Katholieken. Er is meer *bonding social capital* en minder *bridging social capital* aanwezig tussen kerkleden van Sololá (Gittell en Vidal 1988; Putnam 2000; Schuller 2000). Binnen de eigen kerkgemeenschap helpen leden elkaar als ze in de problemen zitten en vieren ze samen activiteiten. Sololáteken zeggen dat door het geloof mensen met elkaar verbonden zijn, maar dit geldt vooral binnen de eigen kerk.

De kerk heeft na het conflict gewerkt als verzoeningsmechanisme. Het zou kunnen dat door de boodschap van de kerk, mensen zich ook daadwerkelijk met elkaar verzoenden (Ganzevoort 1999:12-20). Zoals eerder vermeld, is verzoening nodig voor het herstellen van vertrouwensrelaties (Lewicki 2003:z.p.; Lu 2008:367-383). Dit staat haaks op het standpunt van Jonas (2000:235), die zegt dat "sociale verzoening" voor Guatemala nog ver weg is.

Er zijn meer Sololáteken die zeggen dat interpersoonlijk vertrouwen in Guatemala aan het herstellen is. Zij geven aan goede relaties te hebben met hun collega's, familieleden en burens, en elkaar te helpen als het nodig is. De meeste burens in Sololá helpen elkaar door te waarschuwen voor gevaar. Dit doen ze door elkaar bijvoorbeeld op te bellen als ze denken dat er bij hun buur wordt ingebroken. Daarbij heeft de wijk San Antonio een buurtalarm. Er zijn vier sirenes gebouwd, met geld dat de mensen zelf ingezameld hebben. Het alarm waarschuwt voor gevaar. Zo waren er twee jaar geleden een aantal personen die een Sololáteekse buschauffeur vermoordden. Het alarm ging af en Sololáteken belden elkaar op om elkaar te waarschuwen. Vervolgens hebben ze de drie personen gepakt en gelyncht.

Van der Borgh (2014:63-64) stelde al eerder dat de wijdverbreide onveiligheid in Guatemala ervoor heeft gezorgd dat mensen hun eigen veiligheid zijn gaan organiseren. Guatemalteken hebben het recht in eigen handen genomen, omdat het formele rechtssysteem niet bijdraagt aan het oplossen van conflicten (Van der Borgh 2014; World Bank 2004). Door het niet goed functioneren van de Guatemalteekse overheid, ontstonden

er “netwerken van burgerlijke betrokkenheid” (Douma 1986; Colletta 2000:7-10). Er is in Guatemala een hoge sociale verantwoordelijkheid, waarbij de Guatemalteekse samenleving voor een verbetering van het sociaal kapitaal probeert te zorgen (Colletta 2000; Fischer 2003).

6.3 Conclusie

Het blijft lastig om het effect van het conflict op de huidige vertrouwensrelaties vast te stellen. Veel Sololáteken hebben aangegeven dat anderen vaak niet te vertrouwen zijn als ze roddelen of iets niet doen wat ze beloofd hebben. Tijdens het conflict hebben veel mensen elkaar verraden. Hierdoor zou het kunnen dat door het conflict mensen elkaar vandaag de dag niet vertrouwen, met de reden dat de ander wellicht iets anders doet dan wat de persoon verwacht. Tegelijkertijd laat Lewicki (2003:z.p.) zien dat over het algemeen mensen elkaar niet vertrouwen als “het woord en de daad” van de ander niet hetzelfde is. Wanneer mensen dus roddelen, niet doen wat ze beloven, ontstaat wantrouwen. Dit geldt overal ter wereld, niet alleen voor post-conflictsituaties. Het zou dus kunnen dat inwoners van Sololá door het conflict mensen wantrouwen die achter hun rug om praten, maar tegelijkertijd is dit iets wat ook geldt in samenlevingen die geen gewapend conflict gekend hebben.

Tevens voor vertrouwen in de overheid is het lastig om huidige vertrouwensrelaties te zien als gevolg van het conflict. Presidentskandidaten en beleidsvorming is in het verleden voortdurend aan verandering onderhevig geweest. Vertrouwen in de overheid is sterk afhankelijk van de personen in de politiek en het beleid, wat om de zoveel jaar verandert. Welleswaar is het conflict van invloed geweest op het vertrouwen dat Sololáteken hebben in politiek belangrijke personen, maar het is lastig te stellen hoeveel deze invloed precies is.

Tijdens het conflict hadden mensen geen vertrouwen in de overheid en dat is nog steeds het geval. Na het conflict is de “vrede” getekend, maar dat de politieke situatie in Guatemala is niet drastisch veranderd. Volgens de Sololáteken is de overheid nog steeds corrupt en handelt zij nog steeds in haar eigen belang. Mensen die de overheid in de weg staan, worden weggeruimd.

Voor interpersoonlijk vertrouwen ligt het gecompliceerder. Sommige Sololáteken wantrouwen anderen tijdens het conflict. Ze zeiden dat sociale relaties slecht waren. Andere Sololáteken hadden juist wel vertrouwensrelaties met anderen tijdens het conflict, omdat ze een groep nodig hadden die hen beschermde. Vandaag de dag zijn er Sololáteken die anderen wantrouwen. Ze durven zich niet te mengen in groepen, omdat dat "gevaarlijk" is. Tegelijkertijd zijn er ook veel Sololáteken die anderen vertrouwen. Ze zeggen dat vertrouwensrelaties in Guatemala aan het herstellen zijn en er verzoening heeft plaatsgevonden.

Sztompka (1999:143) stelde, zoals beschreven in paragraaf 6.2., dat burgers medemensen en instituties eerder zullen vertrouwen, als het systeem waarin ze leven hen beschermt tegen mogelijke schendingen van vertrouwen. Dit standpunt werd gedeeld door Luhman (2000:194) en Haider (2011:15). Sololáteken gaven aan weinig vertrouwen te hebben in de beloftes die de overheid maakt voor de toekomst van het land.

Toch gaat de bewering van Sztompka (1999) niet op in Sololá. Sololáteken gaven zoals gezegd vele voorbeelden waaruit bleek dat ze elkaar vertrouwden. De Sololáteken gingen zich juist organiseren en vervulden de taken die hun overheid eigenlijk zou moeten doen. Ze organiseerden zich tegen onveiligheid, waarschuwden elkaar bij gevaarlijke situaties en betaalden gezamenlijk voor een buurtalarm. In de praktijk is dus gebleken dat de burgers wel degelijk toenadering zoeken en sterk georganiseerd kunnen zijn, als hun overheid niet goed functioneert. Interpersoonlijk vertrouwen ontstaat, in het geval van Sololá in Guatemala, juist door wantrouwen in de overheid, doordat burgers zichzelf moeten organiseren om te overleven.

Concluderend kunnen we dus zeggen dat het conflict van invloed kan zijn geweest op vertrouwensrelaties in Sololá. Tegelijkertijd moet worden gezegd dat de huidige vertrouwensrelaties ook een gevolg kunnen zijn van andere gebeurtenissen die zich in het verleden hebben afgespeeld of door de huidige politieke situatie.

Een belangrijke vinding uit dit onderzoek is dat mensen zich zijn gaan organiseren, doordat zij de overheid niet vertrouwen. Er is dus gebleken dat burgers toenadering zoeken tot elkaar als hun overheid niet goed functioneert, waardoor zij elkaar gaan vertrouwen.

Literatuurlijst

Arriaza, Laura en Naomi Roht-Arriaza

2008 Social Reconstruction as a Local Process. *The International Journal of Transnational Justice* 2(2):152-172.

Behnia, Behnam

2004 Trust Building from the Perspective of Survivors of War and Torture. *Social Service Review* 78(1):26-40.

Canales, Mary K.

2000 Othering: toward an understanding of difference. *Advances in Nursing Science* 22(4):16-31.

Colletta, Nat J. en Michelle L. Cullen

2000 Violent Conflict and the Transformation of Social Capital: Lessons from Cambodia, Rwanda, Guatemala, and Somalia. Washington, D.C.: The World Bank.

Couch, Carl J.

1989 *Social processes and relationships: a formal approach*. New York: General Hall.

Douma, J.

1986 Burgerlijke ongehoorzaamheid en politieke verantwoordelijkheid. *Die Skriflig/Luce Verbi* 20(77):35-44.

Eriksen, Thomas Hylland

2002 *Ethnicity and nationalism: anthropological perspectives*. London: Pluto Press.

Fischer, Edward F. en Carol Hendrickson

2003 *Tecpán Guatemala: A modern Maya town in global and local context*. Westview Press.

Forster, Cindy

1994 "The time of freedom": San Marcos coffee workers and the radicalization of the Guatemalan national revolution, 1944-1954. *Radical History Review* (58):35-78.

Ganzevoort, R. R.

1999 Verzoening na conflicten? Een praktisch-theologische benadering. *De Marg* 8(3).

Gellner, Ernest

1988 Trust, cohesion and social order. *In* Trust: making and breaking cooperative relations. Diego Gambetta, eds. Pp. 142-157. Oxford: Basil Blackwell.

2008 Nations and nationalism. Cornell University Press.

Gittell, Ross en Avis Vidal

1998 Community organizing: building social capital as a development strategy. SAGE Publications.

Grandin, Greg

2005 The instruction of great catastrophe: truth commissions, national history and state formation in Argentina, Chile, and Guatemala. *The American historical review* 110(1):46:67

Haider, Huma

2011 State-Society Relations and Citizenship in Situations of Conflict and Fragility. Governance and Social Development Resource Centre (GSDRC), International Development Department, University of Birmingham.

Huber, P. en Reimann C.

2006 Non-state armed actors: an annotated bibliography. Geneva: Swiss piece center for peacebuilding.

Jensen, Sune Qvotrup

2011 Othering, identity formation and agency. *Qualitative Studies* 2(2):63-78.

Jonas, S.

2000 *Of centaurs and doves: Guatemala's peace process*. Westview Press.

Kauffman, Craig

2005 *Transitional justice in Guatemala: linking the past and the future*. Prepared for the ISA-South conference Miami, Florida:3-5.

Kawachi, Ichiro en Lisa Berkman

2000 Social cohesion, social capital, and health. *Social epidemiology*:174-190.

Krawinkler, S. A.

2013 *Trust is a choice: prolegomena of anthropology of trust (s)*. Auer.

Lewicki, Roy J. en C. Wiethoff

2000 Trust, Trust Development, and Trust Repair. *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice* 1(1):86-107.

Lewicki, Roy J. en Edward C. Tomlinson

2003 *Trust and trust building*. Electronic document,
<http://www.beyondintractability.org/essay/trust-building>, accessed May 14.

Lowndes, Vivien

1999 *Rebuilding Trust in Central/Local Relations: Policy or Passion? Local Government Studies* 25(4):116-136.

Lu, Catherine

2008 *Shame, Guilt and Reconciliation after War*. *European Journal of Social Theory* 11(3):367-383.

Luhmann, Niklas

2000 Familiarity, confidence, trust: problems and alternatives. Trust: making and breaking cooperative relations 6:94-107.

May, Rachel

1999 Surviving All Changes Is Your Destiny: Violence and Popular Movements in Guatemala. Latin American Perspectives 26(2):68-91.

Mac Ginty, Roger en Andrew Williams

2009 Conflict and development. New York: Routledge.

McIlwaine, Cathy

2001 Violence and Social Capital in Urban Poor Communities: Perspectives from Colombia and Guatemala. Journal of International Development 13(7):965-984

Misztal, B.

1996 Trust in modern societies: the search for the bases of social order. John Wiley & Sons.

Nagel, Joane

2003 Race, ethnicity and sexuality: intimate intersections, forbidden frontiers. New York: Oxford University Press.

Nelson, Diane M.

2009 Reckoning: the ends of war in Guatemala. Duke University Press.

Oosterom, Marjoke

2009 Fragility at the local level: challenges to building local state-citizen relations in fragile settings. Unpublished MS, Institute of development studies, The Hague.

Paterson, Thomas G. ; J. G. Clifford ; S. J. Maddock ; D. Kisatsky ; K. Hagan

2009 American foreign relations: a history, vol. 2: Since 1895. Boston: Wadsworth, Cengage Learning.

Putnam, Robert

1993 The prosperous community: social capital and public life. *The American prospect* 4(13).

1995 Bowling Alone: America's Declining of Social Capital. *Journal of Democracy* 6(1):65-78.

2000 Bowling alone: the collapse and revival of American community. New York: Simon and Schuster.

Schuller, Tom; Stephen Baron; John Field

2000 Social capital: a review and critique. *Social capital: critical perspectives*:1-38.

Seligson, Mitchell en Dinorah Azpuru

2000 Las dimensiones y el impacto político de la delincuencia en la población guatemalteca. *Población del istmo: Familia, migración, violencia y medio ambiente*. Luis Rosero:277-306.

Simmel, Georg

1964 *Conflict: the web of group affiliations*. New York: Free Press.

Sørensen, B. R.; D. Bloomfield; T. Barnes; L. Huyse

2003 *Reconciliation after violent conflict: a handbook*. Stockholm: International institute for democracy and electoral assistance.

Spivak, Gayatri Chakravorty

1985 The Rani of Sirmur: an essay in reading the archives. *History and Theory* 24(3):247-272

Sztompka, Piotr

1999 Trust: a sociological theory. Cambridge: Cambridge University Press.

United Nations

2008 Building trust through civic engagement. Publication based on the 7th Global forum workshop: building trust through civic engagement. Vienna: Economic and social affairs.

Van den Bos, K.

2011 Vertrouwen in de overheid. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Van der Borgh, C. en C. Terwindt.

2014 NGOs under pressure in partial democracies. Palgrave Macmillan.

World Bank

2004 Poverty in Guatemala. Washington, D.C.: The World Bank.

Zoon, Cees

2007 Guatemala: landenreeks. Amsterdam: KIT Publishers.

Bijlage 1: Spaanstalige samenvatting van dit onderzoek

Resumen de esta investigación en el español

Esta tesis trata sobre una investigación antropológica de confianza. La confianza es muy importante en los contactos sociales. Es necesario en encuentros de la vida cotidiana y por la confianza, los hombres pueden colaborar (Misztal 1996).

Por conflictos, las relaciones de confianza pueden debilitarse. Es posible que se forme un abismo entre personas (Colletta 2000:3). Al mismo tiempo, el conflicto también puede reforzar la confianza y la cohesión social (Gellner 1988:143). Un conflicto puede tener como resultado que la cohesión social dentro del mismo grupo (étnico) vaya a mejorar (Mac Ginty y Williams 2009:88). Eso es porque hombres en zonas de conflictos no pueden vivir sin cohesión social (Gellner 1988; Simmel 1964:87-88).

Según Gellner (2008:4), mantener el orden es uno de los trabajos más importantes del gobierno y sus organizaciones (la corte, la policía). Cuando el gobierno es uno de los partidos en el conflicto, la mayoría de las veces la población va a perder su confianza en el gobierno. Esto es porque se forma una separación entre los actos que el gobierno básicamente tiene que hacer y los actos que hace en realidad (Haider 2011:6). Por eso, se forma la desconfianza. La recuperación de esta confianza es difícil. Sin embargo, la población tiene que vivir junto al país. Entonces, en este caso la confianza interpersonal y la confianza en el gobierno se tiene que recuperar.

Un ejemplo de un país después de un conflicto, es Guatemala. Durante 36 años, guerrilleros y soldados se pelearon (Fischer 2003). Los ciudadanos estaban obligados a pelear, aunque ellos no querían. En algunas familias el hermano peleaba en el ejército y el otro hermano en la guerrilla. También el ejército establecía Patrullas de Autodefensa Civil (PAC), que a veces asesinaban a conciudadanos (Arriaza 2008).

Esta tesis es una investigación a la influencia del conflicto armado en relaciones de confianza en Sololá, Guatemala. Hemos investigado la confianza interpersonal y también la confianza en el gobierno. Estos dos aspectos influyen mutuamente en gran medida. Porque los ciudadanos no pueden confiar en las instituciones políticas, es más fácil que ellos pueden confiar el uno al otro (Luhmann 2000:194; Sztompka 1999:143; Haider 2011:15). En ocho semanas, hemos preguntado a personas en quienes ellos confiaban, en quienes ellos confiaban menos, cómo se demostraba esta confianza/desconfianza y qué cosas

ayudaban esta confianza/desconfianza. También hemos conversado con gente sobre su confianza en las instituciones políticas. Aquí hacíamos una distinción entre la política nacional y la política local.

Este estudio muestra que el conflicto ha influenciado las relaciones de confianza en Sololá. Al mismo tiempo, hay que decir que las relaciones de confianza actuales también pueden ser una consecuencia de otros eventos en el pasado o por la situación política actual. Durante el conflicto, la gente no tenía confianza en el gobierno, porque no ofreció la seguridad pública. Los guatemaltecos fueron procesados. Los Sololátecos decían que durante el conflicto el gobierno tuvo una manera de pensar diferente respecto al control del país, en que una pequeña parte de las élites políticas tuvieron todas las cartas.

Después del conflicto, la "paz" fue firmada, pero la situación política no cambiaba radicalmente. Según los Sololátecos el gobierno todavía está sobornado y solo actúa para sus propios intereses. Las personas que impiden al gobierno, el gobierno los quiere eliminar. Además, el gobierno nunca se esforzará para su propia población. Los políticos hacen promesas a los ciudadanos durante las campañas electorales, pero no las cumplen. Los Sololátecos no confían en el gobierno, porque el gobierno no hace lo que tiene que hacer. No hay instituciones públicas que funcionen bien, como la seguridad pública y los tribunales.

La confianza interpersonal en Sololá está más complicada. Algunos Sololátecos desconfiaban en otras personas durante el conflicto. Ellos decían que las relaciones sociales estuvieron mal. Algunas familias se dividían y había desconfianza entre los miembros de la iglesia. Los vecinos desconfiaban uno al otro, porque se traicionaban. Por ejemplo, cuando dos personas tenían un conflicto entre sí, que no tenía nada que ver con la guerra civil, uno de estos dos iba al ejército y decía que el otro ayudó a la guerrilla (no era verdad). Al día siguiente, el ejército iba a asesinar a esta persona a su casa. Ocurría mucho que la gente "se aprovechaba" del conflicto de esta manera.

Otros Sololátecos tenían relaciones de confianza durante el conflicto. Tenían una familia unida, buenas relaciones con sus vecinos o participaban en una iglesia unida. Los Sololátecos decían que necesitaban un grupo que los protegiera durante el conflicto.

Hoy en día, hay Sololátecos que desconfían en otras personas. No quieren meterse en grupos, porque es "peligroso". En el mismo tiempo, hay más Sololátecos que confían en otras personas. Este grupo tiene vínculos buenos con familiares, miembros de la iglesia y los

vecinos. Los vecinos Sololátecos se advierten el uno al otro, si un vecino puede ser robado. Estos son Sololátecos que confían en los demás. Dicen que las relaciones de confianza en Guatemala se están recuperando y que la reconciliación tiene lugar.

Además, descubrimos que los Sololátecos no tenían confianza en el gobierno (y sus instituciones), pero que había confianza entre ellos mutuamente. En la literatura se dedujo que los ciudadanos y conciudadanos van a confiar en instituciones más fácilmente, "cuando el sistema en donde viven los protege a través de violaciones eventuales de confianza (Sztompka 1999:143). Esto no era verdad en Sololá. Los Sololátecos indicaban que no tenían confianza en el gobierno, pero en el mismo tiempo, habían muchos ejemplos para confiar el uno al otro. Los Sololátecos se organizaban y cumplían con el trabajo que básicamente, el gobierno tenía que cumplir. Se organizaban contra la delincuencia. Se advertían de peligro y pagaban para una alarma del barrio. Entonces, podemos decir que cuando la gente tiene confianza en el gobierno, también es posible que haya mucha confianza interpersonal. En verdad, la confianza interpersonal se forma porque los ciudadanos no tienen confianza en el gobierno. Esto es porque ellos tienen que organizarse a sí mismos para sobrevivir.

Bijlage 2: Foto's

Figuur 1: Het buurtalarm van San Antonio

Figuur: Het buurtalarm van San Antonio, ingezoomd

Figuur 3: De wijk San Antonio, Sololá

Figuur 4: Het centrale park van Sololá